

**Выписка из ООП НОО
ДЛЯ УРОВНЯ НАЧАЛЬНОГО ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
утвержденная приказом № ____ от 01.09.2025г.**

**МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования и науки Чеченской Республики
МУ «Отдел образования Урус-Мартановского
муниципального района»
ЧОУ «Гимназия «ЛИДЕР»**

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

(ID)

(Указывается свой идентификационный номер, что выдает конструктор)

**Учебного предмета «Чеченская (родная) литература»
для обучающихся 1-4 классов**

г. Урус-Мартан, 2025

ЧУЛАЦАМ

КХЕТОРАН КЕХАТ.....	4
«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан йукъара характеристика.....	6
«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет Іаморан Іалашонаш а, декхарш а.....	8
«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан герггарчу хьесапан белхан программин чулацаман коьрта линеш.....	10
«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан дешаран планехь меттиг.....	12
«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ.....	13
1-ра класс.....	15
2-гІа класс.....	16
3-гІа класс.....	19
4-гІа класс.....	22
«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ПРОГРАММА ЙУЪХЪАНЦАРУ ЙУКЪАРЧУ ДЕШАРАН ТІЕГІАНЕХЬ ДІАЛАЦАРАН ХІЛА ЛЕРІНА ЖАМІАШ.....	30
Личностни жамІаш.....	30
Метапредметни жамІаш.....	32
Предметни жамІаш.....	35
1-ра класс.....	38
2-гІа класс.....	40
3-гІа класс.....	42
4-гІа класс.....	44
ТЕМАТИЧЕСКИ ПЛАНИРОВАНІ.....	48
1-ра класс.....	49
2-гІа класс.....	51
3-гІа класс.....	61
4-гІа класс.....	70
КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧЕСКИ ПЛАНИРОВАНІ ПЛАНИРОВАНІ.....	48
1-ра класс.....	49
2-гІа класс.....	51
3-гІа класс.....	61
4-гІа класс.....	70
ЙУХХЕДАХКАРШ.....	78
Йуххедиллар 1.....	78
Йуххедиллар 2.....	82
Йуххедиллар 3.....	86
Йуххедиллар 4.....	88

КХЕТОРАН КЕХАТ

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт бу, оьрсийн маттаца цхьаьна Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу гуллакхо дика хьелаш кхуллу и мотт Иалашбан а, кхио а. 1-4-чу классашкахь «Ненан мотт а, ненан литература» а предметан декъехь хьобхуш йу ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар, иза тӀехьажийна йу дешархойн кхетаман-довзаран, хьасене хиларан, исбаьхьаллин-эстетикин таронаш кхио а, гӀиллакх-обздангаллин мехала болу хьежамаш кхолла а, бер нохчийн къоман культурина тӀеозо а.

Йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран 1-4-чу классашна лерина «Ненан (нохчийн) маттахь» литературин йешар» дешаран предметан герггарчу хьесапан белхан программа (кхидӀа – Программа) кечийна кху нормативно-бакъонийн базица догӀуш:

- Россин Федерацин Конституци (статья 26);
 - 24.09.2022 ш. № 371-ФЗ «Россин Федерацин дешархо» Федеральни закон (хийцамашца а, тӀетохаршца а);
 - 25.10.1991 ш. № 1807-1 «Россин Федерацин къаьмнийн меттанех» Федеральни закон (хийцамашца а, тӀетохаршца а);
 - Россин Федерацин Серлонан министрствон 31.05.2021 ш. № 286 омранца чӀагӀийна йолу Йуьхьанцарчу йукьарчу дешарана Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт;
 - Кхетош-кхиоран герггарчу хьесапан программа (магийна йукьарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин сацамца, 23.06.2022 ш. № 3/22 протокол);
 - Россин Федерацин къаьмнийн ненан меттанаш хьехаран Концепци (чӀагӀийна Россин Федерацин Серлонан министрствон коллегехь 1.10.2019 ш.);
 - Йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран коьрта дешаран герггарчу хьесапан белхан программа (магийна йукьарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин сацамца, 18.03.2022 ш. № 1/22 протокол);
 - Нохчийн Республикин Конституци 23.03.2003 ш. (хийцамашца а, тӀетохаршца а);
 - Нохчийн Республикин 25.04.2007 ш. № 16-РЗ «Нохчийн Республикехь меттанех» закон (хийцамашца а, тӀетохаршца а);
 - Нохчийн Республикин 30.10.2014 ш. № 37-РЗ «Нохчийн Республикехь дешарх» закон;
 - Нохчийн Республикин Правительствон 17.08.2020 ш. № 180 «Нохчийн Республикин «Развитие образования Нохчийн Республикехь дешар кхиор» пачхьалкхан программина йукьа хийцамаш балорах, 17.03.2022 ш. хийцамашца Сацам;
 - Нохчийн Республикин тӀекхуьу чкъор ийманехь кхетош-кхиоран Йукьара концепци (чӀагӀийна Нохчийн Республикин Мехк-Дас 14.02.2013 ш.);
 - Нохчийн Республикехь нохчийн мотт а, литература а хьехаран концепци (чӀагӀийна Илманан Кхеташонан кхеташонехь 12.05.2022 ш. № 3).
- Программа кхочушйаран бухехь Гуьллуш, федеральни пачхьалкхан дешаран стандартан методологи йолу системно-гуллакхаллин кеп йу.

Программа лерина йу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархошна «Ненан (нохчийн) литература» предметана дешаран а, белхан а программаш хӀитто бухе йилла. Авторийн а, белхан а программаш йазйечеран йиш йу дешаран материал дӀакхачорехь, хӀотторехь а, сахьташ теманашка а, дакъошкка а декъарехь шайна зеделлачух пайдаэца.

Программа кечйна йу йуъханцарчу йукъарчу дешаран программа кхочушйечу хьукматашна, нохчийн мотт хуучу йа ледара хуучу дешархошна.

Дешаран предмето таро ло гуманитарни циклан кхечу дешаран предметашца, къаьсттана «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметца, зIе латтор кхочушдан.

**«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЪ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН
ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА**

Программа тЕхъажийна йу дешаран хьукматашна а, хьехархошна а методически гЮ дарна, цо таро лур йу:

- 1) «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет хьехаран процесехь Федеральни пачхьалкхан йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран стандарташкахь (кхид 1а – ЙЙД ФПДС); билгалдина долу адаман кхиаран, метапредметни, предметни дешаран жамIаш кхузаманан лехамашца догIуш кхочушдан;
- 2) «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» дешаран предметан Iаморан хила лерина жамIаш а, чулацам а ФГОС НОО а; йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран герггарчу хьесапан коьртачу программаца (йукьарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин 2015-чу шеран 8-чу апрелехь № 1/15 протоколца йинчу редакцехь) а; кхетош-кхиоран герггарчу хьесапан программаца (магийна йукьарчу дешарехула федеральни дешаран-методически цхьаьнакхетараллин 2020-чу шеран 2-чу июнехь № 2/20 протоколаца бинчу сацамца) а догIуш, дешаран шерашца билгалдан а, структура хIотто а;
- 3) Билгалчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билггала долу дакъа-тема Iамо лерина дешаран хан а нисйеш, ткъа иштта дешаран материалан дакъош/теманахь дIалацарна тЕхъажийна долу дешаран гIуллакхийн коьртачу кепех а пайда а оьцуш, календарно-тематически план хIотто.

Программин чулацам тЕхъажийна бу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературни йешар а» предметан декъана йолчу йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран коьрта программа дIалацарна Федеральни пачхьалкхан йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран стандарташкахь билгалдинчу тIедахкарийн (тIедожор) жамIашка кхача.

«Ненан мотт а, ненан маттахь литературни йешар а» предметан декъана йолчу йуьхьанцарчу йукьарчу дешаран коьрта программа дIалацарна ЙЙД ФПДС тIедахкаршца догIуш, курс тЕхъажийна йу Россин Федерацин культурин экъанехь ненан меттан литературин меттиг а, роль а муьлха йу а, историко-культурин, оьздангаллин, эстетическин мехаллаш Iалашйарехь а, цхьана тIаьхьенера вукху тIаьхьене дIакхачорехь а лоцучу декъах а кхеторна; Россин Федерацин субъектан культурин а, гIиллакх-оьздангаллин а, эстетикин а йуьхь кхолларехь кьоман фольклоро а, исбаьхьаллин литературу а лоцучу декъах йуьхьанцара хьежам (хаарш) кхолларна а; ненан меттан литература кьоман культурин дахаран довзаран цхьа коьрта дакъа а, кьоман а, Россин а культурин хилам а, оьздангаллин мехаллаш а, ламасташ а лардаран гIирс а, дуьнене а, кьоман историга а, культурига а хьежам а хиларх кхетам кхолларна а, ненан маттахь йешаран лехамаш хиларна а.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» курсан бухе йиллина нохчийн литературу чулоцург кьоман культурин ламастийн мехаллийн кодийн система йу боху ойла йу. Нохчийн кьоман культурин ламасташ Iалашдаран гIирс хилла ца Iаш, нохчийн литература зIе йу кьоман дIадаьлларг, карарниг, хиндерг вовшашца дузуш а, кегийчу дешархойн кхетаме и дуьллуш а.

Дешаран предметан чулацам кхочушбан йиш йу урокел арахарчу г'уллакхаллехь а (Йуххедиллар 1). «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предметца доьзна урокел араха г'уллакхалла йуьхьанцарчу классийн дешархойн индивидуальни башхаллаш а, хьашташ а, Нохчийн Республикин къоман а, этнокультурни а башхаллаш а тидаме а оьцуш, кхочушдан а, вовшахтаха а лерина ду. Программехь иштта йалийна классал арахарчу йешарна а, дагахь Iаморна а леринчу говзарийн список (Йуххедиллар 2). Классал арахарчу йешарна хьехархочо схьакъасто тарло литературни говзарш, регионан этнокультурни башхаллаш тидаме а оьцуш.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ IАМОРАН IАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет Iаморан **Iалашо йу** – нохчийн литературе а, нохчийн матте а нохчийн культурин коьртачу декъе санна мехала хьежам кхоллар; дешархой шайн къоман культурно-меттан экъанна йукъабалор, шайн къоман культурин тIаьхьалонна а, кхузаманан лехамашна а, къоман ламасташна а йукъаозор; чкъурийн исторически тIаьхьалонах а, нохчийн культура ларйарх шаьш жобпалле хилар а кхетор.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет Iаморан **декхарш:**

– Россин гражданаллин идентичностан баххаш кхоллар, шайн Даймакках а, Россин халкъах а, Россин халкъийн цхьаалехь мехкан исторех а дозалла дан Iамор, шаьш муьлхачу къомах ду кхетор; Россин дукхакъаьмнийн йукъараллин мехаллаш кхоллар;

– нохчийн къоман историко-культурин зеделлачун тIалам бан Iамор, дешархочунна шен къоман культурин-меттан хьал довзийтар; йуьхьанцарчу классийн дешархочунна нохчийн литература историко-культурин, оьздангаллин, эстетикин мехаллийн хьоста санна йезайалийтар;

– нохчийн литературехь гайтина йолчу а, нохчийн синкхетамна ладаме йолчу а г'Иллакх-оьздангаллийн мехаллех хьежам кхоллар;

– нохчийн литературин говзарш Iаморан буха тIехь нохчийн меттан исбаьхьаллин-эстетикин таронех хаарш совдахар;

– адаман амал кхиарехь а, къамел шардарехь а даима йеша хьагам кхоллар;

– тайп-тайпанчу текстийн чулацаман а, башхаллин а мах хадоран йешаран хаарш шардар, уьш йийцаре йарехь дакъалацар;

– къамел даран йерриге а кепаш кхиар, йешначух лаьцна барта а, йозанца а дийца хаарш карадерзар;

– йешаран корматаллаш кхиор.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ГЕРГГАРА БЕЛХАН ПРОГРАММИН ЧУЛАЦАМАН КОЪРТА ЛИНЕШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметан программехь белла чулацам бу, и теллича нохчийн литературин къоман-культурин башхалла а; нохчийн меттан а, нохчийн литературин а Нохчийн Республикин а, Россин а историца, нохчийн къоман материале а, синбахаман а культурица а йолу зле а йаста некъ лур бу. Курс лерина йу йуьхьанцарчу классийн дешархойн литературин а, культурин а хьежам шорбан; йуьхьанцарчу классийн дешархойн йешаран жигарчу гонна йукъайогӀучу фольклоран а, нохчийн классикийн а, нохчийн кхузаманан литературин а говзарша таро ло дешархошна адамаллин мехаллашкахь нохчийн культурин а, къоман синкхетаман а коьртачу баххех кхетам бала. Йуьхьанцарчу классийн дешархошна йеша а, талла а схьаковдийначу нохчийн литературин говзарша схьагойту нохчийн къоман культурин тайп-тайпана агӀонаш, жигарайошу даимлера мехаллаш (дикалла, доглазар, синшорто, кьинхетам, эхь-бехк, бакъдерг, доьзалан мехаллаш, патриотизм, баккхийчаьрга ларам, адамалла, и. кх.дӀ.).

Кху программехь «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» курсан башхалла кхочушйина кху бахьанашца:

– нохчийн къоман амал, ладаташ, ламасташ, нохчийн культурин синбахаман мехаллаш, адамаллин мехаллаш а, эхь-бехк а гойтуш долу говзарш схьахаржарна;

– нохчийн йаздархойн нохчийн бераллин дуьне гойтучу говзарш тӀе тидам бахийтарна: доьзалехь бер кхетош-кхиоран башхаллаш, баккхийчаьрца а, нийсархошца а цуьнан йолу йукъаметтигаш, беро шена гонахара дуьне тӀелацаран башхаллаш.

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет ламоро гӀо дийр ду дешархойн мотт хьал долуш барна а, церан къамелан культура а, хьасене бовларан хаарш шардарна а. Шена тӀехь программин проблемно-тематически блокаш хӀитточу дидактически материалана культурно-исторически тӀедалорах а пайдаоьцу. ХӀора проблемно-тематически блока йукъайогӀу нохчийн къоман синбахаман а, материале а культура гойтуш болу кхетамаш.

Программехь хӀара дакъош ду: «Вайна гонахара дуьне», «Самукъне абат», «Вайн Даймохк», «Вайн йаздархой», «Халкъан барта кхолларалла», «Кхечу къаьмнийн литература», «Киншка – тоьлла доттагӀ», «Нохчийн халкъан барта кхолларалла», «Сан Даймехкан коьрта гӀала», «Дашо гуьйре», «Деша «СтелаӀад» журнал!», «Сан доьзалан йовхо», «Дешан ма-дарра а, тӀедерзийна а маьӀна», «Марша догӀийла, Керла шо!», «Ӏа», «Ваха Ӏама», «Тхан кегий доттагӀий», «БӀаьсте йогӀу, бӀаьсте йогӀу!», «Даймохк», «Аьхке», «Латта ларде», «Хаарийн орам», «Гуьйре», «Берийн йаздархой», «Авторски туьйранаш», «Хиндолу хьоза бенахь дека», «Жима доккха дуьне», «Ӏалам», «ДоттагӀалла», «Кхечу къаьмнийн фольклор», «Культурин бӀов», «БӀаьсте», «Нохчийн махкахь», «Нохчийн фольклор», «Дайн латта», «Вай деха дуьненахь», «Ӏаламан хазалла нохчийн поэзехь», «Бераллин туьйра», «БӀе эзар дика гӀуллакх», «Бовза, беза вайн Даймохк!», «Ӏаламан къайленаш», «Даймехкан декхаро гӀаттийна вогӀу со», «Ненан мотт», «Суна сирла дахар деза!».

Программехь йеллачу говзарийн чулацам йуьхьанцарчу классийн дешархочун лехамашна гонаха хӀоттийна бу, хаьржинчу говзарийн башхаллашкахь гуш а бу.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ДЕШАРАН ПЛАНЕХЬ МЕТТИГ

ЙИД ФПДС догIуш, «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературни йешар а» предметни декъана йукъайогIуш а, Iамон Tейожийна а йу.

Программа ЙИД ФПДС гайтинчу дешаран программа дIалацаран жамIийн предметни лехамийн буха тIехь xIоттийна а, **237** сахьтан (**33** сахьт 1-чу классехь а, 68 сахьташ 2-4-чу классашкахь) бараман дешаран йукъарчу Tедилларна лерина а йу. Программин инвариантни дакъа Iаморна луш дешаран **200** сахьт ду. 37 дешаран сахьтах лаьтташ йолу дешаран TIаьхьалонан хан программин вариативни декъана дIало, цо йукъалоцу авторийн Iаматийн линейкина оьшу белхан программа xIоттийнчу авторша къастийна говзарш.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МАТТАХЬ ЛИТАРЕТУРНИ ЙЕШАР» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» курсан чулацам билгалбечу хенахь коьртачу тидамехь ду:

1. Къоман кхетамна мехала долу, йеххачу хенан йохалла — кхузамане кхаччалц – культурехь коьрта меттиг дIалоцу xIуманаш (масала, баккхийчаьрга, нене ларам, Даймахке безам, догдикалла, доглазар, нийсо йезар, эхь-бехк, сий, и.кх.дI.) Цу коьртачу кхетамашца болх дIахьо йуьхьанцарчу классийн дешархоша дIалоцур долчу кепара хаьржинчу нохчийн йаздархойн уггаре а къегинчу, нохчийн литературин а, культурин а башхаллаш кхочушйинчу говзарш тIехь. И говзарш йовзаро гIо до йуьхьанцарчу классийн дешархошна къоман культурин ламастех а, нохчийн культурех а кхета.

2. Йуьхьанцарчу классийн дешархойн лехамаш: говзарийн доккхачу декъан турпалхой йуьхьанцарчу классийн дешархойн нийсархой бу, церан дуьне довзарца босту программехь билгалбина культурно-историн кхетамаш. Программи йукъайахийтина тайп-тайпанчу заманашкахь берийн дуьне гойту а, церан кхиаран некъаш а, амал йахчайалар а, оьздангаллин къилбанаш кхолладалар а гойту говзарш; говзарш харжаро дешархочунна таро ло историн тайп-тайпанчу муьрашкахь нохчийн культура шен нийсархочун бIаьргашца ган. Программехь ладамечу барамехь йелла кхузаманан авторийн говзарш а йу, цара шайн кхоллараллехь кхидIа хьо нохчийн литературин къоман ламасташ, и говзарш кхузаманан дешархочунна гергара йу.

3. Къоман башхаллин хиламаш искусствон кхечу гIирсашца гайтина говзарш а хаьржина, цо таро ло дешархошна нохчийн культурехь искусствийн диалог гайта.

Цхьадолу декхарш кхочушдан лерина дешаран материал хаьржина гуманизман, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллийн, кхеташ хиларан, жигараллин, поликультурин, ламасталлин классикин а, кхузаманан бараман цхьаьнадаран, тематикин, кепийн-жанран тайп-тайпаналлин критеришца йогIуш.

Программо билгалбечу йешаран гуоно таро ло тайп-тайпанчу хенийн а, къаьмнийн а говзарийн куьзганхула беран дуьненехьежаман гураш жим-жимма шордан.

Программехь и масех бухедилларца билгалбо. Хьалхара шиь доьзна ду йешаре ойла а, йешаран техникин хаарш кхиоран хьелаш а кхолларца. Иштта, и хаарш кхиоран йуьхьанцарчу муьрехь уггаре а хьалхарчу рогӀехь йу байтийн а, прозин а йух-йуха олуш дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш, предложенеш, абзацаш йолу тексташ (йешаран техникин говзалла кхиочу хенахь мехала долчу йешаран кхиаме хилар тардалиитаран Iалашонца); ткьа иштта кхиаме ду забаре чулацам болу сихха хазахетар йа велар кхолладолуьйту тексташ лелор а, (хIунда аьлча, цу хенахь забар йевзаш хиларо эстетикин синхаамаш гучубахар кхиадо) йешаран мукьам кхиоран Iалашонца. Дешаран хIора шеран тексташ схьахаьржина йу цу хенан берашна тIелаца ата хилар тидаме а оьцуш. Текст схьахаржаран кхидолу бухедахкарш доьзна ду исбаьхьаллин дешан фольклорна кепашкара авторийн литературе кхаччалц кхиаран логика ларйаран цаторийла хиларца; билггала долу оьздангаллин а, эстетикин а декхарш кхочушдан цаторийла хиларца, царх коьртанаш билггал йолчу оьздангаллин-эстетикин концепцига доьрзу, и концепци дешаран деа а шарахь кхиош схьайалайо; жанрийн а, тематикин тайп-тайпаналла хилийтаран кхачойаран а, фольклоран а, авторийн говзарийн а, вайн мехкан а, дозанап арахарчу йаздархойн говзарийн а, берийн литературин классикийн а, XX-чу бIешеран чаккхенан – XXI-чу бIешеран йуьхьан кхузаманан берийн йаздархойн говзаршна йукьахь а барам ларбаран а цаторийла хиларца.

Йешаран гIуллакх кхиоран процессан чохьарчу логикица доьзна, «Литературни йешар» курс шинатIегIанехь хIоттийна йу.

Хьалхарчу тIегIанехь хьалхадаккха дезарг йешаран корматалла шарйар ду, шолгIачу тIегIанехь – дешархошна литературин говзалла карайерзор. 1-2-чу классашкахь йеша Iамадо; кхетар тIехь, нийса йешарна, сиха а, къаьсташ а йешарна тIехь болх; йешначун кхоллараллин маIна дан тайп-тайпана некьаш кхиор (графикин, дешан а, музыкин а иллюстрировани, драматизаци, ма-йарра а, йукь-йукьара а, кхоллараллин йухасхьайийцар). Цуьнца цхьаьна йуьхьанцарчу классашкахь дIаболабо йуьхьанцарчу классийн дешархойн литературни дешар тIехь болх.

«Литературни йешар» предмет Iаморан шолгIа тIегIа 3-4 классашна кхочу, цигахь йеша хааро зазадоккху, эстетикин йешаре а, талламан йешаре а декъа а луш.

«Литературин йешар» программа хIотточу хенахь тидаме эцна школал хьалхарчу педогогикин а, йукьарчу йукьардешаран школашна леринчу «Нохчийн литературехула гергарчу белхан программин» зIейалорах а.

Программо таро ло йалийнчу спискера говзарш дешархойн кечаман тIегIанца догIуш харжа, ткьа иштта курсан чулацаман вариативни компонент харжа а, белхан программашкахь и кечйаро могуьйту тематикица а, проблематикица а герга йолчу говзаршкахь къоман башхаллаш а, йукьара дерг а къасторан Iалашонца Россин халкьийн литературе кховдар. Ткъа иштта программо таро ло Iаматийн авторшна йа дешаран цхьаьнакхетараллашна вариативни декъехь Iамо говзарш харжа.

1-ра класс (33 с)

«Вайна гонахара дуьне» (5 сахьт)

Пачхьалкахан а, къоман а билгалонаш (шатлакхан илии, хIост).

Беснаш. Светофор.

Шкоলেখь.

Иаламан дуьне (цѣра дийнаташ а, акхарой а, олхазарш, сагалматаш, дитташ, хасстоьмаш, стоьмаш).

Киранан денош.

Байташ, дагардарш, нохчийн абатан элпех хIетал-металш.

Вайн Даймохк

Самукъане абат

«Вайн Даймохк»

Соблжа-ГПала

Вайн турпалхой

Халкъан хазна

Махмаев Ж. Дийцарш «Бераш – вайн хиндерг» йа Арсалиева Л. Байт «Соблжа-ГПала» (вариативни дакъа).

Турпалхойх тексташ: Кадыров Ахьмад-Хьаьжа, Нурадилов Ханпаша, Шерипов Асланбек, Висаитов Мовлид.

«Вайн йаздархой»

Айдамиров А. Байт «Нана-мохк».

Сулейманов А. Поэма «Дахаран генаш» (кийсак).

Ахмадов М. Туьйра «Писулиг».

Гацаев С. Байт «Борз».

Халикова А. Байт «Зингат».

«Халкъан барта кхолларалла»

Аганан иллеш.

Чехкааларш.

Дагардарш.

Кицанаш.

ХIетал-металш.

Нохчийн халкъан туьйранаш: «Тамашийна йоI», «Хьекъале Iу» йа «Борззий, цхьогаллий, ломмий», «Цхьогаллий, пхьагаллий» (вариативни дакъа).

«Кхечу къаьмнийн литература»

Осеева В. А. Дийцарш «Цхьаьна», «Иштта дIа» (Петирова ПетIаматан гочдарш).

Сутеев В. Г. Туьйра «Iаж» (Петирова ПетIаматан гочдарш).

2-гIа класс (68 сахьт)

Долоран урок

Демеев I. Байт «Нохчийчоь»

«Уггар дика доттагI – жайна»

Ахмадов М. Байт «Жайна».

«Нохчийн халкъан барта кхолларалла.

Чехкааларш.

Дагардарш.

Кицанаш.

ХIетал-металш.

Нохчийн халкъан туьйранаш: «Бабин Чирдиг», «Зуьно дина хИлла», «Газ-гуьзалгаш».

Берийн фольклор. Забарш, берийн эшарш.

«Сан Даймехкан коьрта Гала»

Макалов Ш. Байт «Соблжа-Гала».

Хасаров Ш. Байт «СтиглаГала».

С. Яшуркаев. Байт «Светофор».

«Дашо гуьйре»

Макалов Ш. Байт «Гуьйре».

Сейлмуханов М. «Деса Иалам».

Тапалаева А. Туьйра «Малонча».

Батаева Х. Байт «Гуьйре».

Абубакарова П. Байт «Дешнех ловзар».

«Деша «СтелаИад» журнал!»

Макалов Ш. Байт «СтелаИад».

Толстой Л. Н. Текст-ойлайар «ХIорда чуьра хи стенга доьду?» (Бадаева Иайшатан гочдар).

Юсупов И. Байт «Дита хьоза».

«Сан доьзалан йовхо»

Сулейманов А. Байт «Нана».

Ахмадов М. Байт «Доьзал».

Гайсултанов И. Дийцар «БЮоба эккхор».

Демеев И. Байт «Дадин зезаг».

Шамилов С. Туьйра «Жима ца».

Махмаев Ж. Дийцар «Деза денош».

Гацаев С. Байт «Жимачу кIентан ойланаш».

«Марша да хьо, Керла Шо!»

Кагерманов. Д. Байт «Гура-Дада».

Тапалаева А. Туьйра «Керла Шо кхана хир ду.

«Iа»

Хатуев И.-Хь. Байт «Керла луо».

Гадаев М.-С. Байт «Жимачу кIентан илли».

Сейлмуханов М. Байт «Хьоза».

Яралиев Ю. Дийцар «КIайн Iахар».

Мамакаев Э. Байт «Гуди».

«Ваха Iама»

Аболханов Хь. Байт «Ваха Iама».

Махмаев Ж. Дийцар «Дика лар».

Хатуев И.-Хь. Байт «Теша».

Ахмадов М. Дийцар «Дада волчохъ, йуъртахъ».

Яралиев Ю. Байт «Марха къобалдойла».

«Вайн кегий доттагИй»

Демеев I. Байт «ГІаз».

Хабаев И. Дийцар «Дингад».

Хасаров Ш. Байт «Жима кхор».

Хасаев Х. Дийцар «Лийчар»

Сакаева М. Байт «Кертахъ лелаш нІаьна йу».

«БІаьсте йогІу, бІаьсте йогІу!»

Сатуев Хъ. Байт «БІаьсте йогІу»

Демеев I. Байт «Сан совгІат»

Цугаев С. Байт «Со мамел хьалха хьалагІоттур йу...».

Макалов Ш. Байт «Сийна бІаьсте».

Ахмадов М. Дийцар «БІаьстенан гІовгІа».

Сейлмуханов М. Байт «Кхечи бІаьсте».

Талхадов Хъ. Байт «БІаьсте»

Арсанукаев Ш. ХІетал-металш.

«Даймохк»

Ахмадов М. Байт «Даймохк».

Бексултанов М. Дийцар «Даймохк хІун йу?».

Абубакарова П. Байт «Собължа-ГІала».

Окуев Ш. Байт «Даймохк».

Батаева Х. Байт «КІиран ворхІ де».

Хатуев I.-Хъ. Байт «Къонах».

Анзорова Б. Байт «Турпала Ханпаша».

«Аьхке»

Макалов Ш. Байташ «Аьхке», «Къоршкъари».

Магомаева М. Дийцар «БаI».

«Кхечу къаьмнийн литература»

Толстой Л. Н. Туьйра «Воккха стаггий, хинаний» (Бисултанов Аптин гочдар).

Вежарий ГриммГар. Туьйра «Хударан кхаба» (Муртазов Iаднан гочдар).

3 класс

Долоран урок

Макалов Ш. Байт «Ларделаш латта».

«Кхетаман орам»

Демеев I. Байт «Кхетаман орам».

«Гуьйре»

Гацаев С. Байт «ДогІа догІуш ду».

Сакаева М. Байт «Йац хьо, гуьйре, дагна чевне».

Хасаев Хь. Дийцар «Шийла Iуьйре».

Сулейманова З. Байт «ГIаргIулеш».

«Берийн йаздархой»

Гайсултанов I. Дийцар «Iалам хаздан диэза».

Саракаев Хь. Байт «Дика кIант Муса».

Кагерманов Д. Байт «Маьлхан хIуш».

Махмаев Ж. Дийцар «ГIуралгаш».

«Йаздархойн туьйранаш»

Гелагаев С.-М. Байт «Туьйранан новкъадалар».

Дикаев. Б. Туьйра «КIайн полларчий стенга даха-те?»

Сулейманова З. Туьйра «Догмайра Шахьсан».

Тапалаева А. Туьйра «Массарна дерг – ловзар».

«Хиндолу хьоза бенахь дека»

Магомадов. М. Дийцар «Дуьххьарлера толам».

Дакаев С. Байт «Дош».

Гайсултанов I. Дийцар «ЯрагIи».

«Жима, доккха дуьне»

Батаева Х. Байт «Хьуьно патар хецна...».

Мамакаев Э. Байт «Iелий, киттий, аьшпашший».

Пашаев Н. Байт «Барзо диьна моз».

«Iалам»

Гацаев С. Байт «Хьуьнах».

Ахмадов М. Туьйра «ГIундалгIеш, цIазамаш, муьргаш, комарш».

Гелагаев С. Байт «Олхазарийн къамел».

Мамакаев М. Байт «Хьуьнан илли».

«Iа»

Ахмадов М. Байт «Керла Шо».

Дикаев М. Байт «Iаьнан бIаьргаш».

Умхаев Хь. Байт «Шийла Iа».

Алиев М. Дийцар «Пхьар».

«ДоттагIалла»

Цуруев Ш. Байт «ДоттагIалла».

Макалов Ш. Туьйра «Кхо полла».

Бексултанов М. Дийцар «ДоттагIа».

Демеев I. Байт «ДоттагIчуьнга кехат».

«Кхечу къаьмнийн фольклор»

Оьрсийн халкъан туьйра «Тамашийна тамаша, Iаламате Iаламат» Петирова ПетIаматан гочдар).

Гуържийн халкъан туьйра «Уггар нуьцкъалниг».
Іаьрбийн халкъан туьйра «Синдбад-ХІордахо».
«Гиллакхан гІала»
Расумов В. Дийцар «Гиллакхан гІала».
Закриев І. Дийцар «Пеша уллехь къамелаш»
Ахмадов М. Байт «Марха досту де».
«БІаьсте»
Бексултанов М. Дийцар «БІаьсте».
Сейлмуханов М. Байт «Зезагаш».
Хасаев Хь. Дийцар «Баркалла».
Ахмадов М. Байт «БІаьстенан ловзар».
Гайсултанов І. Дийцар «ЧегІардиган бен».
«Нохчийн махкахь»
Бухадиев М. Байт «Нохчийн махкахь».
Пашаев Н. Байт «Даймахке марзо».
Хамидов І.-Хь. Байт «Зезаг ду бацалахь лепаш...».
Абдулаев Л. Байт «ХІораннан а шен мотт бу».
Батаева Х. Байт «Йовза кІорнийн цІераш».
Бексултанов М. Дийцар «Турпалхо мила ву?»
Ахмадов М. Дийцар «ТергІан пазаташ».
Б. Анзорова. Байт «Ма гойла».
«Нохчийн фольклор»
Туьйра «Маьлхан а, бухІанан а къовсам».
Туьйра «КхорБІелиг».
Притча «Ден весет».
Туьйра «Къинхетаге кІант».
Туьйра «ХІунда ду пхьагалан балда даьтІа?».
Туьйра «Галлархо».
«Аьхке»
Хатуев І.-Х. Байт «Аьхке».

4 класс

Долоран урок

Мамакаев М., Гадаев М.-С., Сулейманов А. Даймахках лаьцначу байташ йукъара кийсакаш.

«Дай баьхна латга»
Дакаев С. Байт «Нохчийчоь».
Мусаев С. Дийцар «Орамаш».
Шайхиев І. Байт «БІаьвнаш».
Ахмадов М. Байт «Нохчийн шира кхерчаш»

«Вай дуьнен чохь деха...»
Яралиев Ю. Притча «ВорхI лам».
Макалов Ш. Туьйра «Маьлхан хьехам».
Бексултанов М. Дийцар «Баьпкан цуьргаш».
Цуруев Ш. Байт «ДоттагIий-баьвнаш».
«Исбаьхьа Iалам нохчийн поьзехь»
Мамакаев М. Байт «Гуьйре».
Арсанукаев Ш. Байт «Гуьйренан тIуьначу бешахь ду тийна...».
Гацаев С. Байт «Суна хьуьнхахь деши гира...»
Айдамиров А. Байт «Аьхкено кхелина дитгаш...».
Кибиев М. Байт «Ломахь Ia».
Бисултанов А. Байт «Илли ду-кх хьо, Ia».
Жумалаева Л. Байт «Буьйсанан илли».
Мамакаев I. Байт «Баьстенан йуьхь».
Саидов Б. Байт «Кемсийн га».
Окуев Ш. Байт «Тхи».
«Бераллин туьйра»
Пашаев. Н. Байт «Бералла».
Магомаева М. Дийцар «Гуьйренан совгIаташ».
Дикаев М. Байт «Нохчийн хIусам».
Курумова С. «Ца йиначу ненан хIусамехь» повесть йукьара кийсакаш.
Гадаев М.-С. Дийцар «ДоттагI».
Эдилов Х.-М. Байт «Луо ду догIуш».
Эльдерханова З. Дийцар «Деца йеьча».
Ошаев Х. Пьеса «Полла».
«Бе эзар дика гIуллакх»
Ахмадов М. Туьйра «Бе эзар дика гIуллакх».
Кагерманов Д. Дийцар «ТIай».
Рашидов Ш. Байт «ГIаргIанаш».
Берсанов Хь.-А.. Дийцар «Кхерам».
«Бовза, беза вайн Даймохк»
Легенда «Муха хIоьттина ГаланчIожара Iам».
Легенда «Кьозан-Iам».
Легенда «Терк».
Ахмадов М. Байт «Нохчийн хиш».
«Исбаьхьчу Iаламан кьайленаш»
Яшуркаев С. Байт «Полларчийн вай даьлла».
Яралиев Ю. Дийцар «Хьаьмцан маса лаг хуьлу?»

Дикаев М. Байт «Лай кІелахъ кхиъна буц».
Чантиев І. Туъйра «Искогберггий, чІарий».
Хасаев Хъ. Дийцар «Аьхке».
Бексултанов М. Дийцар «Гуъйре».
Махмаев Ж. Байт «Тидамаш».
«Даймехкан декхаро гІаттийна вогу со»
Сулейманов А. «Дахаран генаш» поэми йукъара кийсакаш.
Умхаев Хъ. «Шайх-Мансурах илли».
Халкъан предани «Адин Сурхо».
Мусаев С. Дийцар «Дахар маърша хилийта...».
Ахмадов М. Дийцар «Даймехкан мукъам».
Сулейманова З. Байт «Эсамбаев Махъмудна».
Айдамирова М. Дийцар «Жима верас».
«Ненан мотт»
Ахмадов М. Дийцар «Кхаа дашах дийцар».
Абдулаев Л. Байт «Ненан мотт».
Гелагаев С.-М. Байт «Шовдано боху соь...».
«Суна сирла дахар деза»
Рашидов Ш. Байт «Суна сирла дахар деза».
Батаева Х. Байт «Жимачу йоьІан гІан».
Абдулаев Л. Дийцар «Нана, бІаьсте...».
«Фольклор»
Предани «Беттаса».
Туъйра «Майрачу кІантах туъйра».
Предани «Берзан дуй».
«Кхечу къаьмнийн литература»
Лермонтов М. Ю. Байт «ХІорд-кема» (Абдуллаев Лечин гочдар).
Боллигер М. Дийцар «ТІай» (Хаджиева З. гочдар).
Леонардо да Винчи. «Мотт а, цергаш а», «Зингат а, кІен буъртиг а» притчаш
(Джанаралиев Іимранан гочдарш).
Дерзоран урок
Кусаев І. Байт «Сан доттагІий».

Авторски программаш хІиттийнчеран а, хьехархойн-предметикийн а бакьо йу йеллачу спискера муьлха литература классал арахъарчу йешарна мегар йу аьлла харжа.

Классашка бекъначу Іаморан чулацамна улле тоьхна Іаморан процессан гуллакхаллийн хІара тІедузарш ду.

Нохчийн меттан хьоле хилар а, къоман культурын мехаллаш а гойтуш йолу исбаьхьаллин говзарш лерсица схъалацар а, царах кхетар а; лерсино схъалаьцначу текстах лаьцна деллачу хаттаршна жьопаш дала хаар а, лерсино схъалаьцначу текстан чулацамца хаттарш дан хаар а.

Йешар

Хезаш йешар. Дешдакъошца йешарна тӀера жим-жимма довлуш дийнна дешнаш шера а, кхеташ а деша хаарна тӀедовлар (текстах кхета таро лучу йешаран индивидуальни боларца догӀуш йешаран чехкалла (масалла). Йешаран орфоэпически барамаш ларбар. Кепана а, тайпанна а цхъатера йоцучу текстийн маӀнийн башхаллаш аз айдеш хийцарца схъагайттар.

Дагахь йешар. Барамца а, жанраца а тӀелаца атгачу говзарийн маӀнех дагахь йоьшучу хенахь кхетар. Йешаран тайп-тайпанчу кепийн башхаллах кхетар.

Халкъан барта кхоллараллин говзари йешар: нохчийн фольклоран текст къоман ламастийн а, мехаллийн а хьоста санна.

Исбаьхьаллин говзарийн тексташ йешар, шайна чохь бӀеннаш шерашкахь схъайеана йолу къоман синкхетамна ладаме йолу гӀиллакх-обздангаллин мехаллаш а гойтуш йолу: Даймахке безам, тешам, нийсо, сий, къинхетам, догдикалла, догцӀеналла, къинхегамна тӀера хилар, бакьо, майралла, и. кх.дӀ. Нохчийн къоман ламасташ: цхъаалла, вовшийн гӀо дар, хъаша-да тӀелацар, и. кх.дӀ. Добзалан мехаллаш: баккхийнаш ларар, «нана», «да», «дада», «баба», «йиша», «ваша» бохучу дешнийн мехалла, вовшийн ларар, безам, вовших кхетар, терго, собар, да-нана ларар. Нохчийн литературехь халкъан ламасташ а, Iадаташ а гайтар.

Нохчийн бераллин дуьне: кхиар, гонахарчу дуьненаца, баккхийчаьрца, нийсархошца йолчу йукъаметтигийн башхалла; ша нохчийн Iадаташ дӀакхьохьург а, орамашца зӀе а хиларх кхетар. Турпалхойн леларийн синхаамийн-обздангаллин мах хадор.

Нохчийн литерурын башхаллах кхетар: турпалхочун чохьъара дуьне деллар, цуьнан лазамаш бовзар; обздангаллин проблемашка кховдар. Iаламан дуьненах болу нохчийн къоман поэтически хьежам (малхе, арене, хьуьне, хига, ломе, дитте, дийнатийн дуьнене, и.кх.дӀ.) нохчийн поэзехь а, прозехь а. Гонахарчу дуьненан хьал адаман синхаамашца дустар.

Хаамийн тексташ йешар: говзаршна историко-культурын комментарий, Iамочу говзарийн авторийн биографех къаьстина хаамаш.

Къамел дар (къамел даран культура)

Диалоган а, монологан а къамел. Йешна тексташ коллективехь йийцаре йарехь дакъалацар, текста на тӀе а тийжаш, шен хьежам тӀечIагIбар; нохчийн исбаьхьаллин литературын специфика гойтуш долу аларш. Дешнийн тӀаьхьало йузар (дешнаш хаар тӀедузар). Хезна йа йешна йолу текст коьртачу дешнашна а, текста на йолчу иллюстрацишна а тӀе а тийжаш, схъайийца (текст ма-йарра, йоцца, харжамца схъайийцар).

Дешаран хьелашкахь къоман къамелан культурын бухехь йолу гӀиллакхан кепаш а, чIагIйелла формулаш а, хьасене хиларан принципаш а ларйар.

Дешархойн харжамца байташ дагахь йийцар.

Йоза (йозанан къамелан культура)

Іамочу говзаршкахь хІиттийнчу проблемашкахула доцца йозанан аларш кхоллар (кечдар).

Библиографин культура

Йийцаре йечу проблематикица йогІу киншкеш харжар, цу йукъайогІу Іаматехь йалийна йолу шашь йеша билгалйина говзарш. Нохчийн культурех хаамаш болу дешархойн хенаца йогІучу дошамех а, энциклопедих а пайдаэцар.

Литературоведенина йукъадалор

Текстан анализ йечу хенахь Іамийнчу литературин кхетамех пайдаэцар.

Іамочу говзариин жанрийн тайп-тайпаналла: фольклоран кегий а, йаккхий а кепаш; литературин туйра; дийцар, притча, байт. Прозин а, поэзин а къамел; исбаьхьаллин кхоллар; сюжет; тема; говзаран турпалхо; портрет; пейзаж; ритм; рифма. Дустарийн а, метафорийн а къоман шатайпаналла; исбаьхьалин къамелехь церан маьІна.

Дешархойн кхоллараллин гІуллакх (Іамийнчу литературин говзариин буха тІехь)

Дешархойн кхоллараллин гІуллакхехь литературин говзаран маьІна дар: ролашца йешар, инсценировка йар; хьасене хиларан декхарш тидаме а оьцуш (тайп-тайпанчу адресаташна) исбаьхьаллин говзаран буха тІехь шен барта йа йозанан текст кхоллар; говзарна йолчу иллюстрацишна, нохчийн художникийн суьртийн репродукцишна тІе а тийжаш.

«Ненан (нохчийн маттахь) литературни йешар» дешаран предметан программа карайерзоран кхочушдан лору жамІаш

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературни йешар а» предметан декъехь Іаморан жамІаш цхьаьнадогІуш ду йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан стандартехь билгалйинчу дешаран предметан программа карайерзоран кхочушдан лоручу жамІийн лехамашца.

ЛИЧНОСТНИ ЖАМІАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» предмет Іаморан жамІаца дешархо кхочур ву кхетош-кхиоран гІуллакхан кху дакъошкахь хила дезачу хІокух жамІашка:

гражданско-патриотикин кхетош-кхиорехь:

— Шен Даймахке – Россига а – шен жимчу Даймахке – Нохчийн Республике (Нохчийчоьне) а безам кхоллабаларе, цу йукъадогІу и безам мехкан а, Даймехкан а культура а, истори а йовзуйтуш йолу исбаьхьаллин говзаршкахула кхоллар;

— Шен этнокультурин а, Россин гражданааллин а идентичностах кхетар а, нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а, шен ненан мотт а хиларх кхетар;

— Шен мехкан а, Даймехкан а дІадаханчун а, карарчун а, хиндолчун а ша дакъа хиларх кхета, цу йукъадогІу исбаъхьаллин говзаршца болх бечу хенахь и хьелаш дийцаре дар;

— Шен а, кхечу а къоме ларам хилар, цу йукъадогІу и ларам исбаъхьаллин говзариин а, фольлоран а масалш тІехь кхоллар;

— адамах йукъараллин цхьана декъашхочух санна болу а, бакъонех а, жобпаллех а, стаг ларарх а, ларамах а, гІиллакх-обздангаллин барамех а, йукъаметтигех болу а йуъхьанцара хьежам, цуьнца цхьаьна иза фольклоран а, исбаъхьаллин а говзаршкахь гайтар а;

ийманехь кхетош-кхиоран:

— хІора стеган шатайпаналла, шен дахаран а, йешаран а зеделлачунна тІе а тийжаш, тІелацар;

— къинхетам, ларам, диканиг лаар гайтар, цуьнца цхьаьна шена хетарг а, синхаамаш а бовзийта меттан гІирсех пайдаэцар; кхечу адамиин синхаамашна сема хилар, царах кхетар, церан гІо лаца кийча хилар;

— кхечу адамашна дегІана а, сина а зен дан тІехьажийна долу цхьа а хІума тІецаалацар (цу йукъахь ду маттаца деш долу зен а);

— нийсархошца болх бар, девне ца хила хаар а, Іоттабаккхаме меттиг нисейлча, и листа хаар а, цу йукъахь ду исбаъхьаллин говзарех масал эцар а;

эстетикин кхетош-кхиорехь:

— исбаъхьаллин культурин ларам бар а, и йовза лаар а, шен къоман а, кхечу къаьмнийн а искусствон тайп-тайпана кепаш тІелацар а, цаьрга ларам хилар а;

— исбаъхьаллин гІуллакхан тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта лаар, цу йукъахь йу дешан говзалла а;

физически кхетош-кхиорехь, могошаллин а, синкхетаман а культура кхолларехь а:

— тІетоьхна хаамаш лохучу хенахь могош а, кхерамза а (шена а, кхечарна а) долчу дахаран бакъонаш (цу йукъайогІу хаамиин кхерамазалла) ларйар;

— къамел дечу хенахь дегІан а, синкхетаман а могошаллица кхоаме хилар, къамелан культура а, тІекаренан бакъонаш а ларйар;

къинхьегаман кхетош-кхиор:

— стеган а, йукъараллин а дахарехь къинхьегам мехала хилар кхетар (цу йукъахь ду исбаъхьаллин говзарех масал эцар а), къинхьегаман стоьмийн тІалам бар, болх баран тайп-тайпанчу кепашкахь дакъалацар, исбаъхьаллин говзаршкара масалш дийцаре дечу хенахь тайп-тайпана говзаллаш карайерзон лаар;

экологин декъехь кхетош-кхиор:

— тексташца болх бечу хенахь кхоллалуш долу Іаламаца кхоаме хилар;

— цунна зен деш долу хІума тІецаалацалар;

Іилманан хаарийн мехалла:

— дуьненах болу Іилманан хьежам кхоллабалар (сурт хІоттар), цуьнан цхьа дакъа ду литературоведчески кхетамаш Іаморан процессехь а;

— хІума довза лаар, жигаралла, хІума дагадар, хааршна сутара хилар, хІума довза лаарехь шен ойла хилар, цу йукъахь ду исбаъхьаллин говзарш йеша лаар а, шен йешаран гуо хоржучохь жигара хилар а, ша и харжар а.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМІАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешар» предмет Іаморан жамІаца дешархойн кхоллалур ду дешаран довзаран хІара хаарш.

Кобрта маІнийн кхочушдарш:

- тайп-тайпана тексташ вовшашца йуста, тексташ йустарна бухе дахкарш билгалдан, тера йолу тексташ билгалйан;
- билгалчу цхъана башхаллашца тексташ цхъаьнатоха;
- кицанийн, аларийн, фразеологизмийн классификаци йархъама кхачама хир йолу билгало билгалйан;
- хъехархочо шайна хъехначу тидам баран алгоритмаца тексташкахь цхъаьнадар а, цхъанацадар (БІостаналла) а каро; текстан анализ йарехь кхочушдарийн алгортиман анализ йан, текстан анализ йарехь шайш кхочушийр йолу дешаран операци харжа;
- хъехначу алгоритман буха тІехь декхар кхочушдан оьшу хаамаш кхачо йолуш цахилар билгалдан, тІетоьхна хаамаш лахар билгалдан;
- текстан анализ йечу хенахь бахъанийн-тІаьхъалонан зІенаш билгалйан, жамІаш дан.

Кобрта талламан дараш:

- педогогикин белхахочун гІоьнца Іалашо билгалйан, къамелан хъоле хъаьжжина, шен вистхилар хийцаран план хІотто;
- тІедиллар кхочушдаран масех кеп вовшашца йуста, мелла а йогІуш йерг (схъайеллачу критерийн буха тІехь) харжа;
- схъайеллачу планаца чолхе боцу жима таллам дІабахъа, схъайеллачу планаца проектан тІедиллар кхочушдан;
- жамІаш дан а, текстан маІнийн анализ йаран буха тІехь долчу тоьшаллашца уьш тІечІагІдан а;
- схъайелла йолчу текстан материалан анализ йаран процесехь хъехархочун гІоьнца хаттарш хІитто;
- цхъатерачу йа цхъатера догІучу хъелашкахь процесс дІайахаран а, хиламийн а, церан тІаьхъалонан а хила тарлуш долчун сурт хІотто.

Хаамашца болх:

- Хаамаш схъаэцаран хъоста харжа: оьшу дошам, лохуш болу хаам карорхъама оьшу куьйгалла, тІечІагІдархъама;
- Схъайеллачу алгоритмаца догІуш, даррехь схъабелла хаамаш билгалдинчу хъостанехь каро: дошамашкахь, куьйгаллашкахь;
- Хаамаш бакъ йа харц хилар шайна гучудала йа хъехархочо билгалдинчу хъостанан буха (дошамашкахь, куьйгаллашкахь, Іаматехь) тІехь каро;
- Баккхийчийн (педагогикин белхахойн, дай-нанойн, бакъо йолчу векалийн) гІоьнца Интернетехь хаамаш лахаран кхерамзаллин бакъонаш ларйан;
- Дешаран декхаршца догІуш, текстан, графикаин, видео, озан хаамаш кечбан;

— Таблицийн а, схемийн а кепехь балийнчу хаамех кхета; тексташца бинчу белхан жамIаш гайтархьама шашьш таблицаш а, схемаш а хIитто.

Йуьхьанцарчу шкоলেখь дешар чекхдолучу хенахь дешархочун кхоллало **коммуникативни** дешаран дараш.

ТIекаре:

— Бевзачарна йукьахь тIекаре хиларан Iалошонашца а, билламашца а догIуш, синхаамаш бовзийта а, хетарг тIелаца а, и цхьана кепе дерзо а;

— Шеца кьамел дечуьнца лараме хила а, диалог а, дийцаре дар а дIадахьаран бакьонаш ларйан;

— Тайп-тайпана хьежамаш хила йиш йолуш хилар тIелаца;

— Шена хетарг нийса а, бух балош а довзийта;

— ХIоттийнчу Iалашонца догIуш шен кьамел дIахIоттор;

— Кьамелан хьолаца догIуш барта а, йозанан а тексташ кхолла (довзийтар, ойлайар, дийцар);

— Шимма цхьаьна а, тобанца а бинчу белхан а, тидаман а, кхочушбинчу жимчу талламан а, проектан тIедилларан а жамIех лаьцна доцца кьамел кечдан;

— вистхиларан (кьамелан) текстана гайтаман материал (дежкина суьрташ, даьхна суьрташ, плакаташ) кечйан (кьасто).

Цхьаьна кхочушден гIуллакхаш:

— йоцачу а, йехачу а ханна лерина Iалашонаш (цхьаьна кхочушдаран декхаршкахь дакьалацар тидаме оьцуш индивидуале) хьехархочо йалийнчу план хIотторан кепан буха тIехь стандартан хьолехь, йукьара гIулчаш а, хенаш а дIасайекьар;

— цхьаьна болх баран Iалашо тIелаца, и кхочушйарехь дан дезарг цхьаьна вовшахтаха: ролаш дIасайекьа, цхьаьна беш болчу белхан процесс а, жамI а дийцаре дан;

— куьйгалла дан, тIедиллар кхочушдан, ладогIа, хIоьттина хьал ша листа кийча хилар;

— шен белхан дакьа жобпалле кхочушдан;

— йукьарчу жамIе ша диллинчу декьан мах хадо;

— схьаделлачу масалшна тIе а тийжаш, цхьаьна вовшахтоьхна проектийн тIедахкарш кхочушдан.

Йуьхьанцарчу шкоলেখь дешар чекхдолучу хенахь дешархочун кхоллало **регулятивни** дешаран дараш.

Шен низам хилар:

— жамI хилийтархьама дешаран декхарш кхочушдарехь шен гIуллакхийн план хIотто;

— ша билгалдинчу кхочушдарийн рогIалла хIотто.

Шаталлар:

— дешаран гIуллакхан кхиаман/эшаман бахьанаш билгалдан;

— кьамелан гIалаташ а, текстан анализ йарца доьзна гIалаташ а дIадахархьама шен дешаран кхочушдарш нисдан;

— текстийн анализ йарехь хIоттийнчу декхарца жамI дуста;

- тексташца болх бечу хенахь далийтина гІалат каро;
- шен а, шеца цхьаьна доьшучеран а кхочушдарийн жамІаш дуста, схьайеллачу критеришца церан богІу мах хадо.

ПРЕДМЕТНИ ЖАМІАШ

«Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предмет деа шарахь Іаморо кхочушдан дан деза:

Іамочу маттахь йолчу литературин Россин Федерацин цхьаьйолчу культурин шораллехь а, Россин Федерацин халкьийн литератураш йукьахь а, историко-культурин, обздангаллин, эстетекин мехаллаш Іалашйарехь а, цхьана тІаьхьенера вукху тІаьхьене йаларехь а йолчу меттигах а, ролах а кхетар:

- Исбаьхьаллин литература искусствон (дешан искусствон) цхьа башха дакъа санна, тІелаца;
- Дешан кхоллараллин говзарш искусствон кхечу кепашца (суртдиллар, музыка, суртдакхар, кино) цхьаьнайуста;
- Тайп-тайпанчу къаьмнийн литератураша вовшашца цхьаьна болх барх а, вовшашна тІеІаткъам барх а, Россин Федерацин субъектан культурин а, гІиллакх-обздангаллин а, эстетикин а йуьхь кхолларехь къоман фольклоро а, исбаьхьаллин литературо а лоцучу декьах йуьхьанцара хьежам (хаарш) хила;
- Россин Федарийн къаьмнийн а, дуьненан къаьмнийн а исбаьхьаллин говзарш йустучу хенахь йукьара дерг а, башха дерг а каро;

1) МаьІна даран йешар карадерзор а, литературин теорин коьртачу элементийн маьІнех а, ойланех а кхетар:

- МаьІна даран хезаш йешаран техника карайерзор (дешаран тайп-тайпана декхарш а, киншкица хьан-сан хиларан хьогамах садузоран а, Іалашонца тайп-тайпанчу кепийн, жанрийн, тІехьажорийн текстийн маьІнех кхета а, тІелаца а, маьІна дан а тарлуш долу нийса шера йешар, йешар ладогІархоша кхеташ тІелацар);
- МаьІна даран дагахь йешаран техника карайерзор (йешначун маьІнех а, чулацамах а кхетар, хаамийн мах хадор, текстан маьІна нийсадаран а, и тІелацаран а кхачаме хиларна тІехь тергам латтор);
- Фольклоран говзарийн кегий жанраш вовшах къасто (фольклоран кегий жанраш, туьйранаш, легендаш, мифаш);
- Шен къоман фольклоран говзарийн коьртачу маьІнех а, тІехьажорах а кхета (хазакхетар дан, Іамо, ловзарехь пайдаэца), шен къоман (кхечу къаьмнийн) туьйранийн, хІетал-металийн, кицанийн, аганан иллийн масалш дало;
- Гергарчу меттанийн фольклоран говзарш вовшашца йуста (тема, коьрта тема, турпалхой);
- Говзаран цІе цуьнан темица (Іаламах, историх, берех, диканах, вонах) цхьаьнайало (йуста);
- Шен къоман (кхечу къаьмнийн) берийн литературин исбаьхьаллин йоца жанраш вовшех къасто – байт, дийцар, басня;

- йешначу литературин говзаран анализ йан: тема, коьрта Іалашо, хиламийн роГІалла, исбаьхьаллин вастийн гІирсаш билгалбан;
- текстан чулацамехула хаттаршна жобпаш дала;
- текстехь ненан меттан суртхІотторна а, вастийн а гІирсаш каро (эпитеташ, дустарш, олицетворениш);

2) текстехь беллачу хаамах кхетарна а, тІелацарна а Іамор, дешархойн йешаран а, эстетикин а чам кхоллар:

- тайп-тайпана (исбаьхьаллин, Іилманан, куьйгаллин) тексташ йешаран Іалашо билгалйан;
- йешаран хьагам йухатоха (кхочушбан), хаамаш каро, хаарийн гуо шорбан;
- Іаморан а, практикин а декхарш кхочушдархьама, йешаран тайп-тайпана кепаш (довзаран, талларан, къастийна, лахаран) каро;
- Текстана хаттарш хІитто, и схьайийцаран а, изложени йазйаран а план хІотто;
- Шабш йеша лаам гайтар, авторан цІарна, говзаран жанрана, киншкина йолчу иллюстрацина тІе а тийжаш, шайн йешаран сатийсар билгалдар;
- Фольклоран говзарш ролашца йеша, уьш драме йерзорехь дакъалаца;
- Нийсархошца долчу литературин темина дийцаре даршкахь дакъалаца, шайн хьежамийн бух бало;
- фольклоран материала тІехь кхоллараллин белхан кхочушбан (туьйранан чаккхе, хІетал-метал кхоллар, дакъалоцуш верг (турпалхо) хийца а хуьйцуш, схьайийцар).

Предметан жамІаш дешаран шерашца

1-ра класс

дешархочунна **Іемар ду:**

- нохчийн литературин говзарийн маьІна даккхаран элементарни кепаш карайерзо;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладоьГІна/йешна текст йийцаре йарехь дакъалаца;
- дешан маьІнех совнаха хаамаш бовзархьама Іаматан дошамах пайдаэца;
- шайн харжамца байтийн говзарш дагахь йийца;
- шерра хезаш йеша, саца а соцуш дешдакъошца а, дийнна дешнашца а, йешаран индивидуальни болар тидаме а оьцуш;

- лерсица схъалаьцначу а, ткъа иштта классехъ йешначу а йоцачу говзариин чулацамах кхета, царна йукъара коърта логически дакъош къасто а;
- йешначун маь1нех а кхеташ, текстан маркировка йина меттигаш шайн дагахъ йеша;
- тайп-тайпанчу авторийн 3-4 байт дагахъ 1амо;
- киншки т1ехъ «Чулацам» йа «Корта» аг1о каро; «Чулацамна» т1е а тийжаш, киншки т1ехъ оьшу говзар каро;
- говзаран текстехула хаттарш дан а, текстах пайда а оьцуш, жобпаш дала а;
- прозехъ йазийна говзар байтах къасто;
- фольклоран кегий жанраш къасто: х1етал-метал, дагардар, чехкаалар, аганан илии;
- текстехъ исбаьхъаллин сурткъагоран г1ирсаш (йух-йуха алар; дешнийн хъастаран-жимдаран кеп, айдаран а, хаттаран а хъаьркаш, рифмаш) каро;
- туьйранийн сюжетан-композицин башхаллаш къасто;
- йешначун чулацамах кхета; кхета а кхеташ, йешаран интонаци, болар а, тестан башхаллашца дог1уш, оьшу соцунг1аш а харжа;
- исбаьхъаллин говзар (цуьнан фрагменташ) ролашца а, з1енаца а йеша;
- иллюстрацешка хьовса а, текстан цхъаьнайог1учу фрагментаца йа коъртачу ойланца (синхаамца, сагатдарца) уьш йуста а;
- фольклоран кегий жанраш (х1етал-метал, дагардар, аганан илии) практикехъ карайерзо а, суртх1отторан г1ирсийн (йиш-ма1аш, уьшарш, интонаци) г1оьнца церан инсценировка йан а;
- билггалчу тексташна йог1у иллюстрациш каро, тексташ а, иллюстрацеш а вовшашца йуста;
- говзаршна суьртийн репродукцеш лаха, говзаран идеяца бог1уш болу мукъамаш харжа.

2-г1а класс

дешархочунна 1емар ду:

- йешначун оздангаллин чулацамах кхета, турпалхойн леларш оздангаллин барамашца дуста;

- нохчийн литературин говзарш йешаран процессехь йешаран хаарш шардар: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, дешаран а текстийн маьІна даран приемех кхета;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладоьІна/йешна текст йийцаре йарехь дакъалаца, текстана тІе а тийжаш, шена хетарг тІечІагІдан;
- шайн йешаран гуо хьоле бан;
- йешначу а, ладоьІначу а говзарех хетарг искусствон кхечу кепех хиллачу синІаткъамца дуста;
- дийнна дешнаш хезаш деша, индивидуале таронашка хьаьжжина, йешаран чехкалла жим-жимма алсам а йоккхуш;
- довзаран а, бІаьргтохаран а, хаьржинчу а, талламан а йешаран процессехь дагахь йеша;
- доцца монологан алар хІотто: хьехархочун хаттарна доцца а, даьржина а жоп;
- шеца къамел дечуьнга ладоьІа (хьехархочуьнга а, классехь цхьаьна доьшучаьрга а): цхьамма делла жоп тІаьххье ца дала, кхечо делла жоп керлачу чулацамца тІедуза;
- нохчийн литературин 2–3 классикан цІе йаккха;
- кхузаманан 2–3 йаздархочун (поэтан) цІе йаккха;
- говзарийн цІерш йаха а, церан чулацам боцца схьабийца а;
- дукхавезачу авторнан говзарийн цІерш йаха а, церан чулацам боцца схьабийца а;
- говзаран тема а, коьрта маьІна а билгалдан (хьехархочун гІоьнца);
- говзарийн турпалхойн амалийн (церан цІерш, портреташ, къамел) а, церан леларийн а мах хадо а, характеристика йала а;
- Дешнийн маьІнех кхетархьама МаьІнийн дошамах пайдаэца.
- хьехархочо йоьшуш йолу текст Іалашонна тІехьажийна тІелацаран буха тІехь аудированин корматалла кхиор;
- йешначун чулацамах болу шен хьежам барта бовзийта;
- тайп-гайпанчу авторийн 6–8 байт дагахь схьайийца (харжамца);
- жимачу бараман текст йуха схьайийца;
- ишколин библиотекехь киншкаш а, берийн муьран журналаш а хоржучу хенахь мужалтан чулацамах а, ткьа иштта «Чулацам» йа «Корта» агІонах а пайдаэца;
- дарсашкахь бечу балха йукьа хрестоматин а, ткьа иштта цІерачу а, школин а библиотекийн киншкара тексташ йало;
- говзаран текстана хаттарш дан а, хаттаршна жопаш дала а;

- туйра а, дийцар а вовшах къасто;
- авторийн берийн поэзехь фольклоран жанрийн башхаллаш каро: туйранан, дагардаран, чехкааларан, аганан иллин сюжетни-композицин башхаллаш;
- дуьнене поэтически хьежам хиларан башхалла стенца йу кхета;
- дуьнене поэтически хьежам байташкахь гайтина ца Iаш, прозехь а гойтуш хилар гучудала;
- йешначун чулацамах кхета;
- текстан башхаллица догIуш ма-хиллара оьшуш долу болар а, соцунгIаш а, азъайдар а кхета а кхеташ, харжа;
- исбаьхьаллин говзарш ролашца а, кар-кара луш а йеша;
- программехь билгалйина исбаьхьаллин говзарш лерсица синхааме тIеэца;
- поэзин а, прозин говзарш къегина (къаьсташ) йеша;
- исбаьхьаллин говзарш ролашца а, кар-кара луш а йеша;
- программехь билгалйина исбаьхьаллин говзарш лерсица синхааме тIеэца.

3-г1а класс

дешархочунна Iемар ду:

- нохчийн литературин говзарш Iаморан буха тIехь нохчийн меттан хьасене-эстетикин таронех кхета;
- ненан меттан литературех къоман эхь-бехк а, ламасташ лардаран а, схьакховдоран а къоман-культурин гIирс санна мехаллех кхетар;
- турпалхойн леларийн оьздангаллин мах хадо а, цуьнан бух бало а;
- нохчийн литературин говзарш йешаран процессехь йешаран корматталла шарйан: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, Iилманан а, дешаран а текстийн анализ йаран а, маъIна даран а зеделларг хила;
- нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух къамел шардарехь пайдаэца: ладоьгIна/йешна текст йийцаре йарехь дакъалаца, текстана тIе а тийжаш, шена хетарг тIечIагIдан; йешначу йа ладоьгIначу текстан кепе хьаьжжина, и схьайийца (йерриге йа йоцца), дакъалоцучу турпалхойн цIарах литаретуриг говзар схьайийца;
- текстах кхетархьама а, кхин совнаха хаамаш бовзархьама а куьйгаллин хьостанех пайдаэца;
- йешаран индивидуале болар тидаме а оьцуш, нийса а, къаьсташ а дийнна дешнаш хезаш деша;

- хьалха довзаран йешарехь а, йуха бIаьртохаран йешарехь а, харжаман а, йуха талларан йешарехь а дагахь йеша;
- Iамочу говзарийн авторийн – йаздархойн а, поэтийн а цIерш йаха, церан говзарийн цIерш йаха а, классехь йешначу текстийн чулацам боцца схьабийца а;
- дукха везачу литературин турпалхочух дийца;
- турпалхочуьнга йолу авторан ойла билгалйан;
- говзарийн турпалхойн мах хадю; тайп-тайпанчу говзарийн турпалхойн амалш вовшашца йуста;
- тайп-тайпанчу авторийн 6–8 байт дагахь йеша (харжамца);
- элементашца киншка йовза (автор, цIе, «Чулацам» агIю, иллюстрациш);
- шавш киншка харжа а, цуьнан элементашца киншкин чулацам бовза а;
- билгалйина киншкеш шавш йеша;
- йешначу говзарийн турпалхойн мах хадоран ойла йовзийта;
- дошамашца шавш болх бан;
- дийнатех лаьцна, инзаре-тамашийна, Iер-дахаран хьокъехь долу туйранаш вовшех къасто;
- дийцар а, туйра а вовшех къасто;
- дийнатех лаьцначу туйранан кхиарх кхета;
- литературин а, фольклоран а жанрашна йуккъера дозанийн лелаш хилар ган (дийцарна йукъахь туйранан элементаш хила а тарло, инзаре-тамашийначу туйранехь – дийнатех элементаш а);
- дуьненан тайп-тайпанчу халкъийн туйранашкахь «лелаш йолу» сюжетах («лелаш долу туйранин дийцарш») карю;
- йешначун чулацамах кхета; йешаран башхаллашца йогIуш йолу соцунгIа йан, азъайдар а, йешаран болар а харжа;
- программица билгалйина йолу исбаьхьаллин говзарш лерсица тIелаца а, шайна хетарг барта схьадийца а;
- литературин текстан а, суртдилларан а, музыкин а говзарийн маьIна дан, (гиначух, йешначух, хезначух шайн ойла а, синхаамаш а бовзийта);
- метафорийн, олицетворенийн, эпитетийн къоман шайтапана ган а, текстехь исбаьхьаллин къегина хиларан гIирсаш ган а хаа;
- литературин текстийн диалогийн йаккхийчу фрагментийн инсценировкашкахь (ролашца ловзорехь) дакъалаца;

- байтан а, прозин а тексташ хезаш йеша;
- дийнатех туьйра а, инзаре-тамашийна туьйра а вовшах къасто;
- инзаре-тамашийнчу туьйранан башхаллаш къасто;
- Тамат тIерачу иллюстрацишка хьовса, музыкин говзаршка ладогIа, исбаьхьаллин тексташца а, суртдилларан говзаршца а царна тIехь гайтинчу ойланийн, синхаамийн, сагатдарийн хьежамца уьш йуста;
- барта а, йозанца а (аларца а/йа йоцчачу сочиненица) литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш йийцаре йечу хенахь шайн хилла ойланаш а, тидамаш а бовзийта;
- гуларш хIитторан алгоритм карайерзон: монографийн, жанрийн а, тематически а (шаш терминаш – гуларийн къастамаш – лелош).

4-гIа класс

дешархочунна Iемар ду:

- амал кхиарехь а, шен культура билгалйаларехь а нохчийн литературин мехаллех кхета;
- исбаьхьаллин текстан турпалхойн позицеш билгалйан, исбаьхьаллин текстан авторан позицеш билгалйан;
- нохчийн литературин говзарш йешаран процессехь йешаран говзалла лакхайаккха: хезаш а, дагахь а йеша, исбаьхьаллин а, Iилманан а, дешаран а текстийн маъIна даран а, анализан а, хийцаран а коьрта кепаш карайерзо а;
- къамел шардархьама нохчийн литературин говзарш йешаран зеделлачух пайдаэца: ладогIна/йешна текст йийцаре йарехь дакъа, цу текстана тIе а тийжаш, шена хетарг тIечIагдIан а, бух бало а; йешначун йа ладогIначун чулацам текстан кепе хьаьжжина, схьайийцаран (йерриге йа йоцца) кепехь бовзийта; йешначу говзарийн буха тIехь барта дийцар хIотто, хьасене хиларан декхарш тидаме а оьцуш (тайп-тайпанчу ладогIархошна);
- оьшуш йолу литература ша харжа, шен йешаран гуо кхолла а, шорбан а;
- текстах кхетархьама а, кхин сов хаамаш бовзархьама а куьйгаллин хьостанех пайдаэца.
- довзаран а, бIаьргтохаран а, хаьржинчу а, талламан а йешаран процессехь дагахь йеша;
- говзаран тема а, коьрта ойла а билгалйан; текст маъIнийн дакъошка йекъа, текстан план хIотто а, йухасхьайийцарехь цунах пайдаэца а; текст йоцца а, ма-йарра а йухайийца;

– классехь Iамийнчу литературин коьртачу говзариин чулацам бовзийта а, цера авторш а, цIерш а билгалйан а;

– «СтелаIад» цIе йолчу берийн журналан текстийн а, материалийн а буха тIехь говзариин жанраш къасто;

– говзариин турпалхойн амалийн мах хадо; цхьана а, тайп-тайпанчу а говзариин турпалхойн амалш вовшашца йуста; авторна турплахочуьнга болу хьежам билгалбан;

– байтин говзарш йа цу йукъара кийсакаш (харжамца) дагахь йеша, йешаран хотIах лаьцна классерчара олург паргIат тIелаца;

– литературин говзарх йа турпалхочух ша аьллагунна бух балор, говзар йуккъерчу фрагменташца йа къаьстинчу могонашца и тIечIагIдан;

– элементашца киншка йовза (автор, цIе, титулни аIо, «Чулацам» аIо, аннотаци, иллюстрациш);

– къаьстинчу говзарна а, говзариин гуларна а аннотаци хIотто;

– тайп-тайпан декхарш кхочушдаран Iалашонца библиотекехь ша киншка харжа (магийнчу спискаца йешар; билгалчу тема барт хаам кечбар);

– йешначу говзариин турпалхойн мах хадор довзийта, классерчарна хетарг гIиллакхехь тIелаца;

– хааман тайп-тайпанчу хьостанашца ша болх бан (дошамаш а, тайп-тайпана справочникаш а йукъалоцуш);

– исбаьхьаллин культурин кхиаран коьрта некъ ган: халкъан кхолларалли тIера авторийн кепашка кхаччалц;

– халкъан говзарш авторийнчарах къасто;

– авторийн литературехь исбаьхьаллин вастийн гIирсаш каро а, вовшаш къасто (дустар, олицетворени, гипербола («даздар» олу), контраст, йух-йуха алар, рифмин тайп-тайпана кепаш) а.

– дуьненан халкъийн, нохчийн а, оьрсийн а туьйранашкахь мифашкахула дуьне довзаран башхаллаш;

– байтан маьIнин а, поэта хаьржинчу байт кхолларан кепан а зIе каро (классикин а, кхузаманан а поэзин масалш тIехь);

– исбаьхьаллин говзар кхолларехь йаздархочун (поэтан, художникан) кхоллараллин биографин ролах кхета;

– исбаьхьаллин тайп-тайпанчу кепашна (литературин, музыкин, суртдилларан) йукъайогIу говзарш цера тематически цхьаьнайарца йуьстина ца Iаш, цера авторийн дуьнене хьежаман буха тIехь (говзарехь гайтина йолу ойланаш) а йуста йиш йолуш хилар;

– байтийн а, прозин а текст хезаш йеша:

– классерчаьрца литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш царна тӀехь гайтинчу ойланийн, синхаамийн, сагатдарийн хьежамца йийцаре йар;

– барта а, йозанца а (аларца а/йа йоццачу сочиненица) литературин а, суртдилларан а, музыкин а говзарш йийцаре йечу хенахь шайн хилла ойланаш а, тидамаш а бовзийта.

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

Белхан программа кечйечу хенахь тематикин план хЮтторехь тидаме эцна хила йеза дешаран-методически материалаш йолу (мультимедин программаш, электронан Таматаш а, задачникаш а, электронан библиотеках, виртуалан лабораториш, ловзаран программаш, цифровой Таморан ресурсийн коллекциш) электронан (цифровой) Таморан гИрсех пайдаэцаран таронаш, пайдаэцархойн тайп-тайпана тобанаш Таморехь а, кхетош-кхиорехь а шайх пайдаоьцуш йолу а, электронан (цифровой) кепехь схьайелла а йолуш, ИКТ-н дидактикин таронаш кхочуш а йеш, шайн чулацам дешарх долчу низамца цхьаьнабогIуш а болуш (Йуххедиллар 3).

Авторски программаш хIиттийнчеран йа хьехархойн-предметникийн йиш йу сахьташ дешарна болу дифференцированни хьежам тидаме а оьцуш, дIасадекъа.

1 КЛАСС (33 сахьт)

Программин чулацам	Дешархойн гуллакхаллин коьрта кепаш
Абатал хьалхара мур (къамел кхиор) – 5 ч.	
<p>Пачхьалкхан а, къоман а билгалонаш (шатлакхан илии, хЮст).</p> <p>Беснаш. Светофор.</p> <p>Шкоলেখь.</p> <p>Иаламан дуьне (цIера дийнаташ а, акхарой а, олхазарш, сагалматаш, дитташ, хасстоьмаш, стоьмаш).</p>	<p>Дешархошкахь гIекаренан а, вовшашца йолчу йукъаметтигийн а, дешаре бакьонаш а, барамаш а кхиор а, дешаре синкIам ларбар а.</p> <p>Нийсачу гIаьхьаьхаллехь дIахIиттийнчу сюжетни суьртийн серица болх: гайтинчу суьртийн анализ, сюжет йийцаре йар, суьрташна гIе а тийжаш, барта дийцар хIоттор.</p> <p>Цхьана дийцарш хIитторан жамIашца дешаран диалог, хIара йа важа къамелан гIирсаш лелор нийса хилар йа цахилар дийцар, далогехь дакъалацар, шайн хьежам бовзийтар а, цунна бух балор а.</p> <p>Хьехархочо йешначу текстах кхетар.</p>

КПиранан денош	Сюжетни суъртийн серица, шайн ловзариин, занятийн, тидамийн, тIетовжаран дешнийн буха тIехь кегий дийцарш хIиттор.
Абатан мур (йеша Iамор) – 24 ч.	
Байташ, дагардарш, нохчийн абатан элпех хIетал-металш	<p>Нохчийн абат Iаморна тIехьажийна байташ Iамор.</p> <p>Коллективни ловзаршкахь дагардарех пайдаэцар.</p> <p>Тобанашкахь болх: вовшашка хIетал-металш далар, уьш дастар.</p> <p>Кхоллараллин болх: аналогца шайн хIетал-металш хIиттор.</p>
Вайн Даймохк – 10 ч.	
<p>Вайн Даймохк</p> <p>Соблжа-ГIала</p> <p>Вайн турпалхой</p> <p>Халкъан хазна</p> <p>Махмаев Ж. Дийцар «Бераш вайн хиндерг» йа Арсалиева Л. байт «Соблжа-ГIала» (вариативни дакъа).</p> <p>Турпалхойх тексташ: Кадыров Ахьмад-Хьаьжа; Нурадилов Ханпаша; Шерипов Асланбек; Висаитов Мовлид</p>	<p>«Родина» «Даймохк» дешан маьIна дийцаре дарехь дакъалацар.</p> <p>Даймахке безам гайтар, и ларбар, Iалашбар мехала хилар дийцаре дар.</p> <p>«Пачхье» кхетам а, Нохчийн Республикин коьртачу гIалин цIе – Соблжа-ГIала – йийцаре йар а.</p> <p>Соблжа-ГIалин йоцца истори йовзар.</p> <p>ДIадаханчу шерийн турпалхойх (XX-чу бIешеран исторически хиламаш) а, шен дахар нохчийн къоман дуьхьа дIаделлачу кхузаманан турпалхочух Кадыров Ахьмад-Хьаьжех а хаарш довзар.</p> <p>«Чулацам» йа «ЦIерш» агIонаш киншки тIехь лахар, «Чулацамна» тIе а тийжаш, оьшу говзар лахар а.</p>

	Текстан хиламийн анализ, Даймехкан дүхья адамаша дина г1уллакхаш шайна пайдена динчу г1уллакхех къастор.
Вайн йаздархой – 8 ч.	
<p>Нохчийн йаздархойн кхолларрала йовзар:</p> <p>Айдамиров Абузар. Байт «Нана-мохк».</p> <p>Сулейманов Ахьмад. «Дахаран генаш» поэми йукъара кийсак.</p> <p>Ахмадов Муса. Туьйра «Писулиг».</p> <p>Гацаев Саид. Байт «Борз».</p> <p>Халикова Асет. Байт «Зингат»</p>	<p>Нохчийн литературин классикин говзарш а, кхузаманан йаздархойн кхолларалла а йовзар.</p> <p>Байташ дагахь 1амор.</p> <p>Прозаически говзар байтех къастор.</p> <p>Текст дийнна дешнашца, дешдакъойн йешаран элементашца йеша хаар, йешначун чулцамах кхетар, суьртана т1етийжаш а, шайн дешнашца а текст схьайийцар; хаттаршна жьопаш далар, говзаран синлаттам а, тон а анализировать йар, йешначух дийцар, шайн хьежамна аргументаш йалор, говхаран текстера йа кхечу хьостанашкара тоьшаллаш а далаш, къасташ, маь1нин йешар.</p>
Абатал т1аьхьара мур (литературни йешар) – 4 ч.	
<p>Аганан иллеш.</p> <p>Чехкааларш.</p> <p>Дагардарш.</p> <p>Кицанаш.</p> <p>Х1етал-металш.</p> <p>Нохчийн халкъан туьйранаш. Халкъан туьйранаш.</p>	<p>Халкъан барта кхолларалла йовзар.</p> <p>Фольклоран кегий жанраш къастор: х1етал-метал, дагардар, чехкаалар, аганан илли.</p> <p>Текст маь1нин дакъошка йекъар, план х1оттор, суьртийн планаца текст йуха схьайийцар, иллюстрацешца болх, турпалхойн дика йа вон леларийн анализ, дийнна дешнашца кхета а кхеташ текст йешар.</p>

«Хьекъале Iу» йа «Борззий, цхьогаллий, ломмий», «Цхьогаллий, пхьагаллий»
(вариативни дакъа)

Кхечу къаьмнийн литература – 3 ч.

В. А. Осеева. Дийцарш «Цхьаьна», «Иштта дIа».

В. Г. Сутеев. Туьйра «Iаж»

Йеша Iамор

Дикачу адаман гIуллакхаш.

Деза дешнаш.

Дийца, муьлхачу басахь хуьлу хIуманаш.

Вайн Даймохк.

Соблжа-ГIала

Вайн турпалхой:

Кадыров Ахьмад-Хьаьжа

Нурадилов Ханпаша.

«ДоттагIалла», «беркат», «дикалла», «кьинхьегам безар», «ГIиллакх» боху кхетамаш а бевзар бу, адаман дахарехь церан мехаллех а кхетар бу.

КхидIа хьур ду хаарш шардар: ойла а йеш, кхета а кхеташ, йешар, йешначу говзарийн турпалхойн леларийн анализ йан; къаьсташ а, кхеташ а дийнна дешнаш дешар.

Говзаршна суьртийн репродукцеш лахар, говзаран идеяца богIуш болу мукьамаш харжар.

Вайн йаздархой:

Айдамиров Абузар.

Гайсултанов 1умар.

Махмаев Жамалди.

Ж.Махмаев «Доттаг1алла», «Къоман хазна»,
«Дей, буйсий», «Дайна де», «Бераш вайн
хинйолу т1аьхе ю..», «Дуйло, бераш, делий
вай»

1-Хь Хатуев «Зингат»

1.Демеев «Малонче»

С.Эдилов «Г1ан», «Беркат»

Т1аьхьало – 0 с.

2-гIа класс (68 сахьт)

Программин чулацам	Дешархойн гIуллакхаллин коьрта кепаш
Долоран урок – 1 с.	
<p>Гамат йовзар. Билламан хьаьркаш. Гаматийн авторийн дош. Демеев I. Байт «Нохчийчобь». «Даймохк», «Ненан мотт» кхетамаш</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дIайобьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахь.</p> <p>Хьехархочо дешархойн тидам тIебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. ЛадогIначу текстехь кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстехь кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама, контекстан анализ.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, коьртан маьIнех кхетар.</p> <p>Текстехь хIиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.</p>
Уггар дика доттагI – жайна – 1 с.	
<p>Киншка лелоран бакьонаш. Йешаран пайда. Киншкин турпалхой бовзар. Ахмадов Мусан байт «Жайна»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дIайобьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахь.</p> <p>Хьехархочо дешархойн тидам тIебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. ЛадогIначу текстехь кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстехь кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукьадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p>

	<p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p>
<p>Нохчийн халкъан барта кхолларалла – 4 с.</p>	
<p>«Халкъан барта кхолларалла», «чехкаалар», «дагардар», «хIетал-метал», «кица», «туьйра» кхетамаш. Нохчийн дагардарш, чехкааларш, хIетал-металш, кичанаш. Халкъан туьйранаш: «Бабин Чирдиг», «Зуьно дина хIилла», «Газа-гуьзалгаш». Берийн фольклор</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дIайоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахь. Хьехархочо дешархойн тидам тIебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. ЛадогIначу текстехь кхетар талларна хаттарш. Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстехь кхетарна оьшу болар а лардеш. Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам. Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх. Халкъан барта кхоллараллин жанраш къасто хаар. Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хIоттор. Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ. Говзаршна суьртийн репродукцеш лахар, говзаран идеяца богIуш болу мукъамаш харжар. Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар. Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар. Кхоллараллин болх: ролашца йешар; турпалхойн визуальни васташ кхоллар; декъехь хьахийнчу проблемашкахула жима текст хIоттор. Йухасхьайийцар: суьрташна тIетийжаш; дешархоша хIоттийнчу планна тIетийжаш. Текстехь хIиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хьежамца царна жьопаш лаха хаар.</p>

	<p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p> <p>Классал арахъара йешар: йалийнчу говзариин списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p>
<p>Сан Даймехкан коьрта гIала – 2 с.</p>	
<p>«Пачхье» кхетам. Соьлжа-ГIалин цIе, цуьнан исторера хаамаш.</p> <p>ГIалин де. Некъан боламан бакъонаш.</p> <p>Байташ: Макалов Ш. «Соьлжа-ГIала»; Хасаров Ш. «СтиглаГIала»; Яшуркаев С. «Светофор»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хъехархочо йа говзаллин диктора дIайобшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахь.</p> <p>Хъехархочо дешархойн тидам тIебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна.</p> <p>ЛадогIначу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: коьрта идеяш билгалйар.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p>
<p>Дашо гуьйре – 4 с.</p>	
<p>Нохчийн авторийн гуьйренна лерина байташ: Макалов Ш.</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хъехархочо йа говзаллин диктора дIайобшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахь.</p>

<p>«Гуьйре»; Сейлмуханов М. «Деса Иалам»; Тапалаева А. «Малонча»; Батаева Х. «Гуьйре».</p> <p>Рифмех кхетам. Абубакарова П. байт «Дешнех ловзар».</p>	<p>Хьехархоcho дешархойн тидам тIебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. ЛадобгIначу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальнo хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь Iамор.</p> <p>Прозаически говзар байтех къастор.</p> <p>Кицанан маьIна литературни говзаран чулацамца дустар.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: Гуьйренан Iаламан шаьш бинчу тидамех жима текст хIоттор.</p> <p>Йухасхьайийцар: суьрташна тIетийжаш; коьртачу дешнашца дешархоша хIоттийнчу планна тIетийжаш.</p> <p>Текстехь хIиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хьежамца царна жьопаш лаха хаар.</p> <p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p>
<p>Деша журнал «СтелаIад!» – 4 с.</p>	

<p>Нохчийн маттахь долу берийн журнал «СтелаIад» довзар.</p> <p>Литературини журналах кхетам.</p> <p>Говзарш: Макалов Ш. «СтелаIад»; Толстой Л. «ХIорда чуъра хи стенга доьду?»; Юсупов I. «Дита хьоза».</p> <p>Журналан рубрикаш йовзар</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дIайоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахь. Хьехархочо дешархойн тидам тIебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. ЛадоьгIначу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама, контекстан анализ; дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: масала, тайп-тайпана рубрикаш а, шайн иллюстрацеш а йолуш, шайн берийн журналан лобмар кечйар.</p> <p>Классал арахьара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p>
<p>Сан доьзалан йовхо – 7 с.</p>	
<p>Ненан де.</p> <p>Доьзалан мехаллаш.</p> <p>Нохчийн маттахь муьлтфильмаш йовзар.</p> <p>Говзарш: Сулейманов А. «Нана»; Ахмадов М. «Доьзал»; Гайсултанов У. «БIоба эькхор»;</p> <p>Демеев I. «Дадин зезаг»;</p> <p>Шамилов С. «Жима цIа»; Махмаев Ж. «Деза денош»;</p> <p>Гацаев С. «Жимачу кIентан ойланаш»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дIайоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахь. Хьехархочо дешархойн тидам тIебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. ЛадоьгIначу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь Iамор..</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хIоттор.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p>

	<p>Дешаран текстехула диалог: хлиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: ролашца йешар; турпалхойн визуальни васташ кхоллар.</p>
<p>Нийса а, тѐдеъна а маъІна – 1 с.</p>	
<p>Нийса а, тѐдеъна а маъІна. Литературехъ тѐдеъначу маъІнехъ дешнаш лелор. Нохчийн маттахъ йазийнчу говзаршкара масалш</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: хлиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Исбаъхъаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаъхъаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Талламан болх: масала, хъалха Іамийнчу говзаршкахъ тѐдеъна маъІна долу дешнаш а, аларш а лахар.</p>
<p>Марша да хьо, Керла Шо! – 2 с.</p>	
<p>Рузаман а, дешаран а шарах кхетам. Керла шо даздаран исторехула хаамаш. Говзарш: Кагерманов Д. «Гура-Дада»; Тапалаева А. «Керла Шо кхана хир ду»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугІу хъехархочо йа говзаллин диктора дІайобшучу исбаъхъаллин тексте, нагахъ цаьрга ладогІа оьшу гІирсаш балахъ.</p> <p>Хъехархочо дешархойн тидам тѐбохуьйту нохчийн маттахъ йешаран цхъайолчу башхаллашна.</p> <p>ЛадобгІначу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахъ йешар: текст шайн дагахъ йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Исбаъхъаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хІоттор.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хлиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: турпалхойн визуальни васташ кхоллар; иллюстарцеш йахкар.</p> <p>Йухасхъайийцар: суьрташна тІетийжаш; дешархоша хІоттийнчу планна тІетийжаш</p> <p>Текстехъ хІиттийнчу эхъ-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хІуманашка болчу хъежамца царна жобпаш лаха хаар.</p>

	<p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p> <p>Классал арахъара йешар: йалийнчу говзариин списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p>
<p>Іа – 5 с.</p>	
<p>Іа, Іаьнан Іалам. Нохчийн йаздархойн говзаршкахь Іаьнан суртх Іотторан башхаллаш. Дийнаташка ларам хилар. Іаьнна а, шеран цу муьрехь адамийн а, дийнатийн дахарна а лерина говзарш: Хатуев І.-Хь. «Керла луо»; Гадаев М.-С. «Жимачу кІентан илли»; Сейлмуханов М. «Хьоза»; Яралиев Ю. «КІайн Іахар»; Мамакаев Э. «Гуди»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугІу хъехархочо йа говзаллин диктора дІайобшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладогІа оьшу гІирсаш балахь.</p> <p>Хъехархочо дешархойн тидам тІебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхъайолчу башхаллашна.</p> <p>ЛадобгІначу текстехь кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстехь кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь Іамор..</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьІнех кхетархьама контекстан анализ; Іаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хІоттор.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хІиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Текстехь хІиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хІуманашка болчу хъежамца царна жьопаш лаха хаар.</p>
<p>Ваха Іама – 5 с.</p>	

<p>Синмехаллаш, нохчийн гиллакхаш, ламасташ. Йукъараллехъ леларан бакъонаш. Говзарш: Аболханов Хъ. «Ваха Iама»; Махмаев Ж. «Дика лар»; Хатуев I.-Хъ. «Теша»; Ахмадов М. «Дада волчохъ, йуъртахъ»; Яралиев Ю. «Марха къобалдойла»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуглу хъехархочо йа говзаллин диктора дайобшучу исбаьхьаллин тексте, нагахъ цаьрга ладогла оьшу гирсаш балахъ.</p> <p>Хъехархочо дешархойн тидам тебохуьйту нохчийн маттахъ йешаран цхайолчу башхаллашна. Ладобгначу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахъ йешар: текст шайн дагахъ йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахъ Iамор.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехъ йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хIоттор.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Текстехъ хIиттийнчу эхъ-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хъежамца царна жобпаш лаха хаар.</p> <p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p>
<p>Вайн кегий доттагий – 5 с.</p>	
<p>Вайна гонахара дийнаташ. Iаламца кхоаме йукъаметтиг. Говзарш: Демеев I. «ГIаз»; Хабаев И. «Дингад»; Хасаров Ш. «Жима кхор»; Хасаев Хъ. «Лийчар»; Сакаева М. «Кертахъ лелаш нIаьна йу»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуглу хъехархочо йа говзаллин диктора дайобшучу исбаьхьаллин тексте, нагахъ цаьрга ладогла оьшу гирсаш балахъ.</p> <p>Хъехархочо дешархойн тидам тебохуьйту нохчийн маттахъ йешаран цхайолчу башхаллашна. Ладобгначу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахъ йешар: текст шайн дагахъ йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехъ йалийнчу</p>

	<p>дошамца болх.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хлиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Талламан болх: масала, нохчийн маттахь акхачу дийнатех лаьцна синкӀоме факташ йолу текст кечйар.</p> <p>Текстехь хлиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хлуманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.</p> <p>Тобанехь болх: ламатехь йа тӀетоьхначу хьостанашкахь хаамаш лахар; говзарехула йа декъан проблематикехула хаттарш кечдар.</p>
<p>БӀаьсте йогӀу, бӀаьсте йогӀу... – 5 с.</p>	
<p>БӀаьсте, лаламехь а, адаман дахарехь а бӀаьста хуьлу хийцамаш. Дезде 8-гӀа март. Нене безам. Авторски хӀетал-металш. Говзарш: Хь. Сатуев «БӀаьсте йогӀу»; Демеев И. «Сан совгӀат»; Цугаев С. «Со мамел хьалха хьалагӀоттур йу...»; Макалов Ш. «Сийна бӀаьсте»; Ахмадов М. «БӀаьстенан гӀовгӀа»; Сейлмуханов М. «Кхечи бӀаьсте»; Талхадов Хь. «БӀаьсте»; Арсанукаев Ш. ХӀетал-металш.</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугӀу хьехархочо йа говзаллин диктора дӀайоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладогӀа оьшу гӀирсаш балахь. Хьехархочо дешархойн тидам тӀебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. ЛадогӀначу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь ламор.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хӀоттор.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хлиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: декъехь хьахийнчу проблемашкахула жима текст хӀоттор.</p>
<p>Даймохк – 6 с.</p>	
<p>«Даймохк», «жима даймохк», «хьоме мохк» кхетамаш. Ненан мотт, Нохчийн меттан де. Сийлахь-Боккха Даймехкан тӀом.</p> <p>Нохчий-турпалхой СБДТӀ.</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугӀу хьехархочо йа говзаллин диктора дӀайоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладогӀа оьшу гӀирсаш балахь.</p> <p>Хьехархочо дешархойн тидам тӀебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна.</p> <p>ЛадогӀначу текстах кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p>

<p>Говзарш: Ахмадов М. «Даймохк»; Бексултанов М. «Даймохк хIун йу?»; Абубакарова П. «Соьлжа-ГIала»; Окуев Ш. «Даймохк»; Батаева Х. «КIиран ворхI де»; Хатуев I.-Хь. «Къонах»; Анзорова Б. «Турпала Ханпаша»</p>	<p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам. Байт дагахь Iамор. Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маъIнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх. Исбаъхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хIоттор. Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар. Текстехь хIиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хьежамца царна жьопаш лаха хаар. Классал арахьара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p>
<p>Аьхке – 3 с.</p>	
<p>Аьхкенам Iалам. Iалам аьхка. Берийн ловзарш а, самукъа а. Адамна Iаламах хетачуьнца доьзна шира ламасташ. Говзарш: Макалов Ш. «Аьхке»; Магомаева М. «БаI» Макалов Ш. «Къоршкъари»</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш. Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам. Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маъIнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх. Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар. Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар. Йухасхьайийцар: дешархоша хIоттийнчу планна тIе а тийжаш. Текстехь хIиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хьежамца царна жьопаш лаха хаар.</p>
<p>Кхечу къаьмнийн литература – 2 с.</p>	
<p>Къоман литературех кхетам. Оьрсийн сийлахьчу йаздархойн говзарш йовзар. Говзарш:</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш. Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам. Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маъIнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу</p>

<p>Толстой Л. Н. «Воккха стаггий, хинаний»;</p> <p>Вежарий ГриммГар «Хударан кхаба»</p>	<p>дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план х1оттор.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: ролашца йешар; инсценировка; турпалхойн визуальни васташ х1иттор.</p> <p>Йухасхъайийцар: суьрташна т1етийжаш; коьртачу дешнашца дешархоша х1оттийнчу планна т1етийжаш.</p> <p>Текстехь х1иттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу х1уманашка болчу хьежамца царна жьопаш лаха хаар.</p> <p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p> <p>Классал араьбара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p> <p>Тобанехь болх: кхид1а долчу дийцаре дарна тобанехь шаьш йешар; инсценировка кечам; говзарехь нисйеллачу лексикин маь1нех кхетор; доклад кечйар.</p>
<p>Дерзоран урок – 1 с.</p>	
<p>Йешаран пайда, синк1оме киншкаш.</p> <p>«Шаьш йеша говзарш» декъе б1аьртохар.</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p> <p>Классал араьбара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p> <p>Тобанехь болх: масала, аькхенна литературин список цхъаьна х1оттор.</p>

3 класс (68 с.)

Программин чулацам	Дешархойн гүлллакхаллин коьрта кепаш
Долоран урок – 1 с.	
<p>Гамат йовзар. Билламан хьаркаш. Гаматийн авторийн дош. Макалов Ш. байт «Ларделаш латта»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугу хьехархочо йа говзаллин диктора дайобшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладуга оьшу гирсаш балахь. Ладугу начу текстехь кхетарна хаттарш. Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстехь кхетарна оьшу болар а лардеш. Дешаран текстехула диалог: хиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукьадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар. Текстехь хиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хуманашка болчу хьежамца царна жьопаш лаха хаар.</p>
Кхетаман орам – 2 с.	
<p>Йешаран пайданах. Гарабевллачу ойланчийн а, йаздархойн а киншек а, йешарх а аларш. Тептарех кхетам.</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: хиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукьадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар. Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстехь кхетарна оьшу болар а лардеш.</p>

<p>Библиотекийн исторера хаамаш.</p> <p>Нохчийн Республикин коьрта библиотекаш.</p> <p>Библиотекехь леларан бакьонаш. Демеев I. Байт «Кхетаман орам»</p>	<p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьlнех кхетархьама контекстан анализ; lаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Текстехь хlиттийнчу эхь-бехкан-этически, историко-культурни а, кхечу а хаттарийн анализ.</p> <p>Тидам: иллюстрацин анализ, и говзаран чулацамца йустар.</p>
<p>Гуьйре – 3 с.</p>	
<p>Гуьйре, lалам гуьйранна. Шеран и мур тlекхачарца хуьлу хийцамаш. Байташкахь гуьйренан синлаттам. Гуьйре а, поэзи а.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Гацаев С. «Догlа догlуш ду»;</p> <p>Сакаева М. «Йац хьо, гуьйре, дагна чевне»;</p> <p>Хасаев Х. «Шийла lуьйре»);</p> <p>Сулейманова З. «Гlарlулеш»</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугlу хьехархочо йа говзаллин диктора дlайобшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладогlа оьшу гlирсаш балахь. Йешначу текстехь кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстехь кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь lамор.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Тобанехь болх: кхидlа долчу дийцаре дарна тобанехь шаш йешар; lаматан йа тlетобхначу хьостанашкарчу текстехь хаамаш лахар.</p>
<p>Берийн йаздархой – 4 с.</p>	
<p>Берийн литературех йукьара а, нохчийн берийн литературех а кхетам. Мелла а гlарабевлачу берийн йаздархойн дахар а, кхолларалла а йовзар.</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: хlиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукьадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p>

<p>Аламе безам а, цуьнан хьолах жобпалла а. Адам а, кьинхьегам а. Адаман кхинхьегаман стом, цуьнга ларам. Ц1еналла, шен леларх жобпалла.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Гайсултанов I. «Алам хаздан диэза»;</p> <p>Саракаев X. «Дика к1ант Муса»;</p> <p>Кагерманов Д. «Маьлхан х1уш»;</p> <p>Махмаев Ж. «Г1уоралгаш»</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуално хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь Iамор.</p> <p>Нохчийн маттахь дешнаш гулдар.</p> <p>Йухасхьайийцар: дешархоша х1оттийнчу планна т1е а тийжаш.</p> <p>Текстехь х1иттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу х1уманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.</p>
<p>Йаздархойн туйранаш – 5 с.</p>	
<p>«Фольклорни туйра» а, «литературни туйра» а кхетамаш кьастор. Нохчийн йаздархойн туйранаш довзар.</p> <p>Литературехь фантази а, абсурд а. Туйранийн турпалхойн башхалаш.</p> <p>Х1уманашка т1аламхилар, ц1еналла а, низам а дезар. Адамаллин амал, догдикалла, ийна хилар. Майралла, диканиг лардан хаар. Доттаг1алла, бертахь хилар, вовшийн г1о дар.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Гелагаев С.-М. «Туйранан новкьадалар»;</p> <p>Дикаев Б. «К1айн полларчий стенга даха-те?»;</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукьадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуално хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план х1оттор.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: ролашца йешар; инсценировка.</p>

<p>Сулейманова З. «Догмайра Шахсан»;</p> <p>Тапалаева А. «Массарна дерг – ловзар».</p>	
<p>Хиндолу хьоза бенахь дека – 2 с.</p>	
<p>Бераллехь дуйна шегяхь дика амалш кхион цаторийла хилар, шен вочу амалшца кыйсам латтор.</p> <p>Ша а, шен ледара аглонаш а, кхерамаш а эшо хаар. Муьлхха а дош, нохчийн культурахь дош а лардан хаар. Бераллехь дуйна амал кхиарца доьзна нохчийн ламасташ.</p> <p>Дийнаташка безам.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Магомадов М. «Дуьххарлера толам»;</p> <p>Дакаев С. «Дош»;</p> <p>Гайсултанов I. «Яраги»</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальнo хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь Iамор.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хIоттор.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Талламан болх: масала, бераллех а, кхиарх а лаьцна долчу нохчийн Iадаташкахь, ламасташкахь хаамаш лахар.</p>
<p>Жима, доккха дуьне – 2 с.</p>	
<p>Берийн дуьне, дуьненахь бер. Берийн дуьненца, баккхийчаьрца, вовшашца йукьаметтиг.</p> <p>ХIума довза лаар, дуьне довзар (1). Берийн ловзарш, фантазеш, забар (2, 3).</p> <p>Говзарш:</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дIайоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахь. Йешначу текстах кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальнo хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p>

<p>Батаева Х. «Хъуьно патар хецна...»;</p> <p>Мамакаев Э. «Елий, киттий, аьпашший»;</p> <p>Пашаев Н. «Барзо диъна моз».</p>	<p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p>
<p>Галам довза – 4 с.</p>	
<p>Хьомечу мехкан Галам. Галамах хаарш. Литературехь Галам.</p> <p>Нохчийн маттахь дийнатийн а, ораматийн а цӀерш, царах цхьаболу хаамаш.</p> <p>Адаман дийнаташка а, Галаме а болу хьежам.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Гацаев С. «Хъуьнах»;</p> <p>Ахмадов М. «ГундалгӀеш, цӀазамаш, муьргаш, комарш»;</p> <p>Гелагаев С. «Олхазарийн къамел»;</p> <p>Мамакаев М. «Хъуьнан илли».</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугӀу хьехархочо йа говзаллин диктора дӀайоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладогӀа оьшу гӀирсаш балахь. Йешначу текстехь кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстехь кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь Гамор.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьӀнех кхетархьама, контекстан анализ; дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдэцначу исбаьхьаллин къагоран гӀирсех а, литературини приемех, турпалхойн а кхетар, церан леларийн маххадор.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хӀиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукьадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: ролашца йешар; инсценировка.</p>

	Тобанехъ болх: кхидла долчу дийцаре дарна тобанехъ шаьш йешар; говзарехъ нисйеллачу лексикин маьлна дар.
(Ia) – 5 с.	
<p>Метафорех кхетам, текстехъ метафорех кхета хаар.</p> <p>Керла шо. Вайнаха шираллехъ Керла шо даздар. Хьомечу Республикин Iалам Iаьнан заманахъ.</p> <p>Iаьнан Iалам а, Iай адаман дахар а поэзехъ.</p> <p>Iаьнан Iалам довзийтарехъ исбаьхьаллин суртхIотторан гIирсаш.</p> <p>Iаьнан пейзажаш, синлаттам.</p> <p>Iаьнан хенахъ берийн ловзарш а, самукъа а. Нохчийчоьнан Iаламах, нохчийн маттахъ дийнатийн, ораматийн цIерш. Iаламан тIалам бар, акхачу дийнатийн дахар аттачу дакхарехъ адамо лоцу дакъа.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Ахмадов М «Керла Шо»;</p> <p>Дикаев М. «Iаьнан бIаьргаш»;</p> <p>Тагаев С.-Хь. «Хьаьрса доттагI»;</p> <p>Умхаев Хь. «Шийла Ia»;</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дIайоьшучу исбаьхьаллин текстехъ, нагахъ цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахъ. Йешначу текстехъ кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуално хезаш йешар, текстехъ кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахъ йешар: текст шайн дагахъ йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: масала, метафорех пайда а оьцуш, жима довзийтаран текст хIоттор.</p> <p>Йухасхьайийцар</p> <p>Метафорийн, олицетворенийн, эпитетийн къоман шайтапанна ган а, текстехъ исбаьхьаллин къегина хиларан гIирсаш ган а хаар.</p> <p>Классал арахьара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p>

Алиев М. «Пхъар»	
ДоттагIалла – 4 с.	
<p>Берийн дахарехъ доттагIалла.</p> <p>ДоттагIаллин коърта баххаш. ДоттагIаллин йукъаметтигийн мехалла.</p> <p>Кехат, кехат йаздаран бакъонаш; кхузаманан дуьненахъ гIекаренан тайп-тайпана гIирсаш.</p> <p>ДоттагIаллина тешаме хиларх а, халонаш доттагIашца йекъа хаарх (1). Дар-дацаран хьелаш, уьш дIадаха, барт лаха хаар.</p> <p>ДоттагIчуьнгахъа гIодаккха а, цуьнан дуьхъа шена эшам бан а хаар (2, 3). ДоттагIийн хазахетарш гIеэца а, дегабаамаш ца бан а хаар.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Ш. Цуруев «ДоттагIалла»;</p> <p>Ш. Макалов «Кхо полла»;</p> <p>М. Бексултанов «ДоттагIа»;</p> <p>А. Демеев «ДоттагIчуьнга кехат».</p>	<p>Шайн дагахъ йешар: текст шайн дагахъ йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархъама контекстан анализ; Iаматехъ йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхъаллин говзаран анализ: коърта идеяш билгалйар, говзаран план хIоттор.</p> <p>Исбаьхъаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхъаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коърта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: масала, доттагIчуьнга кехат йаздар.</p> <p>Текстехъ хIиттийнчу эхъ-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хъежамца царна жьопаш лаха хаар.</p> <p>Классал арахъара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p>
Кхечу къаьмнийн фольклор – 4 с.	
<p>Термин «фольклор». Тайп-тайпанчу къаьмнийн фольклор. Тайп-тайпанчу къаьмнийн барта кхоллараллехъ тайп-тайпана персонажаш.</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p>

<p>Оьрсийн, Iаьрбийн, гуьржийн къаьмнийн туьйранаш довзар.</p> <p>Говзарш:</p> <p>«Тамашийна тамаша, Iаламате Iаламат» (оьрсийн халкъан туьйра);</p> <p>«Уггар нуьцкъалниг» («гуьржийн халкъан туьйра»);</p> <p>«Синдбад-ХIордахо» («Iаьрбийн халкъан туьйра»)</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хIоттор.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Тобанехь болх: кхидIа тобанехь йийцаре йарна шавьш йешар; Iаматан йа тIетоьхначу хьостанан тексташкахь хаамаш лахар; говзарехь нисйеллачу лексикин маьIна дар; говзарехула йа декъан проблематикехула хаттарш кечдар.</p>
<p>Гиллакхийн гIала – 3 с.</p>	
<p>«Оьздангалла» а, «гIиллакх» кхетамаш. ХIора дийнан дахарехь йукъар а, къоман а гIиллакхаш лардан хаар.</p> <p>ГIиллакх лелоро адаман дахарна беш болу дика тIелаткъам.</p> <p>Халкъан ламасташ а, гIиллакхаш а баккхийчаьргара схьаэцаран мехалла.</p> <p>Баккхийнаш – эхь-бехкан а, гIиллакхан а масал.</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дIайоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахь. Йешначу текстах кхетарна хаттарш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Байт дагахь Iамор.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p>

<p>Бакхийчаьрга ларам.</p> <p>Дезденошца доьзна динан ламасташ, гIиллакхаш, мехаллаш.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Расумов В. «ГIиллакхан гIала»;</p> <p>Закриев И. «Пеша уллехь къамелаш»;</p> <p>Ахмадов М. «Марха досту де»</p>	<p>Текстехь хIиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.</p>
<p>БIаьсте – 4 с.</p>	
<p>БIаьстенах хаамаш. Нохчийн йаздархойн говзаршкахь бIаьсте.</p> <p>Пейзаж прозаически кепехь.</p> <p>Гонахара хийцамаш ган а, Iаламан хазаллин тидам бан а хаар. Кавказан дийнаташ бIаьста, Iаламан тIалам бар.</p> <p>Нохчийн маттахь дийнатийн дахарх хаамаш, олхазарийн а, акхаройн а цIерш.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Бексултанов М. «БIаьсте»;</p> <p>Сейлмуханов М. «Зезагаш»;</p> <p>Хасаев Х. «Баркалла»;</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дIайоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахь. Хьехархочо дешархойн тидам тIебохуйту нохчийн маттахь йешаран цхьайолчу башхаллашна. ЛадогIначу текстехь кхетар талларна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстехь кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хIоттор.</p> <p>Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p>

<p>Ахмадов М. «Блаьстенан ловзар»; Гайсултанов Г. «Чегардиган бен»</p>	<p>Кхоллараллин болх: нохчийн маттахь доцца блаьстенан лаламах лаьцна дийцар хлоттор, декъан говаршкахь нислуш йолчу лексикех пайда а оьцуш.</p>
<p>Нохчийн махкахь – 8 с.</p>	
<p>Даймохк. Ненан мотт. Сийлахь-Боккха Даймехкан Тлом. Тлеман турпалхой. Толаман де. Патриотизм, Даймехкан а, цуьнца мел доьзначун а мехаллех кхетар. Хьомечу мехкан хазалла ган хаар, цуьнан лалам дезар. Ненан мотт, дешнийн тлаьхьало нохчийн маттахь шорйар. «Турпалхо» кхетам, мехкан турпалхой тайп-тайпанчу хьелашкахь. Сийлахь-Боккха Даймехкан Тлом, тлеман турпалхой, тыло тламехь дакъалацар. Говзарш: Бухадиев М. «Нохчийн махкахь»; Пашаев Н. «Даймахе марзо»; Хамидов Г.-Х. «Зезаг ду бацалахь лепаш...»; Абдулаев Л. «Хиораннан а шен мотт бу»; Батаева Х. «Йовза кюрнийн цераш»;</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуглу хьехархочо йа говзаллин диктора длайобшучу исбаьхьаллин текстех, нагахь цаьрга ладугла оьшу гирсаш балахь. Йешначу текстех кхетарна хаттарш. Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстех кхетарна оьшу болар а лардеш. Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам. Байт дагахь ламор. Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьлнех кхетархьама, контекстан анализ; дошамца болх. Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар. Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин кьегина хиларан а, литературни приемийн а анализ. Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар. Дешаран текстехула диалог: хиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукьадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p>

<p>Бексултанов М. «Турпалхо мила ву?»;</p> <p>Ахмадов М. «Терган пазаташ»;</p> <p>Анзорова Б. «Ма гойла».</p>	<p>Текстехь хлиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хлуманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.</p> <p>Классал арахьара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p> <p>Тобанехь болх: кхидла тобанехь йийцаре йарна шаш йешар; ламатан текстехь йа тлетоьхначу хьостанашкахь хаамаш лахар.</p>
---	---

Нохчийн фольклор – 6 с.

<p>Фольклорни туьйранийн кепаш.</p> <p>Халкъан туьйранашкахь цленалла а, эхь-бехк а.</p> <p>Бакхийчаьрга ларам.</p> <p>ДоттагIалла, барт.</p> <p>Адамалла, догдикалла, дика амал.</p> <p>Къар ца бала, муьлхха хьолехь а дика агIо ган хаар.</p> <p>Говзарш:</p> <p>«Маьлхан а, бухIанан а къовсам».</p> <p>«КхорбIелиг».</p> <p>«Ден весет».</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуално хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Инзаре-тамашийна, Iар-дахаран, дийнатех туьйранаш вовшах къасто хаар.</p> <p>Литературин а, фольлоран а жанрашна йуккъера доза лелаш хилар гучудалар (дийцар йукъахь туьйранан элементаш хила тарло, инзаре-тамашийначу туьйранехь – дийнатех туьйранан элементаш).</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама контекстан анализ; ламатехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p>
---	--

<p>«Къинхетаме кІант».</p> <p>«ХІунда ду пхъагалан балда даьтІа?»</p> <p>«Таллархо».</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: хІиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: ролашца йешар; инсценировка; турпалхойн визуальни васташ кхоллар; декъехъ хъайинчу проблематикехула жима текст хІоттор.</p> <p>Йухасхъайийцар.</p> <p>Классал арахъара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p> <p>Тобанехъ болх: Іаматан текстехъ йа тІетобхначу хъостанашкахъ хаамаш лахар; говзарехъ нислучу лексикин маъІна дар.</p> <p>Талламан болх.</p>
<p>Аьхке – 1 с.</p>	
<p>Шеран жамІаш. Йешаран пайдех. Шаьш йеша леринчу литературех бІаьргтохар.</p> <p>Аьхкенна планаш.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Хатуев І. «Аьхке»</p>	<p>Дешаран текстехула диалог: хІиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Литературех, киншкех, дукхайезачу говзарех, дукхабезабеллачу турпалхойх къамел.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Текстехъ хІиттийнчу эхъ-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хІуманашка болчу хъежамца царна жобпаш лаха хаар.</p> <p>Тобанехъ болх: Аьхкенна литературин шайн список хІоттор.</p> <p>Классал арахъара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p>
<p>ТІаьхьало – 10 с.</p>	

4 класс (68 с.)

<p>Программин чулацам</p>	<p>Дешархойн г1уллакхаллин коьрта кепаш</p>
<p>Долоран урок – 1 ч.</p>	
<p>Гамат йовзар. Билламан хьаьркаш. Гаматийн авторийн дош. Мамакаев М., Гадаев М.-С., Сулейманов А. Даймахках лаьцначу байташ йукъара кийсакаш</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь. Йешначу текстехь кхетарна хаттарш. Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам. Дешаран текстехула диалог: х1иттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар. Текстехь х1иттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу х1уманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.</p>
<p>Дай баьхна латта – 3 с.</p>	
<p>Даймохк, Даймехкан Галам. Литературехь Нохчийчоьнан символш. Б1аьвнаш, архитектурни башхаллаш, истори. Говзарш: Окуев Ш. «Даймохк»; Мусаев С. «Орамаш»; Шайхиев Г. «Б1аьвнаш»;</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуг1у хьехархочо йа говзаллин диктора д1айоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладог1а оьшу г1ирсаш балахь. Йешначу текстехь кхетарна хаттарш. Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам. Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маь1нех кхетархьама контекстан анализ; Гаматехь йалийнчу дошамца болх. Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p>

<p>Дакаев С. «Нохчийчоь»;</p> <p>Ахмадов М. «Нохчийн шира кхерчаш»</p>	<p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Талламан болх: шайн тидамийн буха тIехь текст кечйар; доклад кечйар.</p> <p>Текстехь хIиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.</p>
<p>Вай дуьнен чохь деха... – 4 с.</p>	
<p>Адам а, цунна гонахара дуьне а. Адамийн йукъаметтигаш.</p> <p>Этически гураш. Ламасталлин этикет.</p> <p>Нохчийн гIиллакхаш, ламасташ, йукъараллехь лелар (1). «Со» а, йукъаралла а, гонахарчарна хетарг, шен маршо, кхоллараллехь маршо (2). ТIалам, мах хадо хаар, чкъурийн зIе, дIадаханчух изс, (3). Йукъараллехь уйраш а, йукъаметтигаш а, гонахарчу дуьненан вон тIеIаткъам, коллективехь леларан гIиллакхаш (4).</p> <p>Говзарш:</p> <p>Яралиев Ю. «ВорхI лам»;</p> <p>Макалов Ш. «Маьлхан хьехам»;</p> <p>Бексултанов Муса «Баьпкан цуьргаш»;</p> <p>Цуруев Ш. «ДоттагIий-бIаьвнаш».</p>	<p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хIоттор.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Йухасхьаййцар</p> <p>Текстехь хIиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.</p> <p>Кхоллараллин болх: масала, «Маьлхан хьехам» туьйранехь айьинчу проблематикехула жима текст-ойлайар йазйар.</p>

Исбаъхъа Ӏалам нохчийн поэзехъ – 6 с.

Нохчийн классикийн говзаршкахъ Ӏалам. Ӏаламах йолчу литературехъ йукъара а, къоман а символика. Исбаъхъаллин суртхӀоторан гӀирсаш. Эпитет, дустар, метафора – царах поэтически говзаршкахъ пайдаэцар.

Говзарш:

Мамакаев М. «Гуьйре»;

Арсанукаев Ш. «Гуьйренан тӀуьначу Бешахъ ду тийна...»;

Гацаев С. «Суна хъуьнхахъ деши гира...»;

Айдамиров А. «Аьхкено кхелина дитташ...»;

Кибиев М. «Ломахъ Ӏа»;

Бисултанов А. «Ӏа»;

Жумалаева Л. «Буьйсанан илии»;

Мамакаев Ӏ. «БӀаьстенан йуьхъ»;

Саидов Б. «Кемсийн га»;

Окуев Ш. «Тхи».

Аудировани: дешархоша ладугӀу хъехархочо йа говзаллин диктора дӀайобшучу исбаъхъаллин текстехъ, нагахъ цаьрга ладогӀа оьшу гӀирсаш балахъ.

Хъехархочо дешархойн тидам тӀебохуйту нохчийн маттахъ йешаран цхъайолчу башхаллашна. ЛадогӀначу текстехъ кхетар талларна хаттарш.

Хезаш йешар: дешархоша индивидуальнo хезаш йешар, текстехъ кхетарна оьшу болар а лардеш.

Шайн дагахъ йешар: текст шайн дагахъ йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.

Дагахъ Ӏамор.

Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьӀнех кхетархъама контекстан анализ; Ӏаматехъ йалийнчу дошамца болх.

Исбаъхъаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаъхъаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.

Талламан болх: масала, декъан цхъана авторан дахарх а, кхоллараллех а доклад кечйар.

Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.

Классал арахъара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.

Бераллин туьйра– 8 с.

Социумехъ беран меттиг, баккхийчаърца а, нийсархошца а цуьнан йукъаметтиг. Доккха мел хуьлу а, жимачу адамна тIелитталуш йолу халонаш.

Добзалан мехаллаш, добзалехъ бер. Адаман дахарехъ Iаламан меттиг, шеран тайп-тайпанчу муьрашкахъ берийн дахар. Школера дахар, берийн йукъаметтигаш, доттагIалла. Адаман кьинхьегаме ларам, кьинхьегамна а, йукъараллин дахаран дикаллина а йуккъера зIе. Чкъурийн зIе, берашна дуьне довшийтаран санна баккхийчеран меттиг. Бераш а, Iалам а, дийнаташ, цаьрга безам. ЦIеналла, аьшпаш биттар вон хилар.

Говзарш:

Пашаев Н. «Бералла»;

Магомаева М. «Гуьйренан совIаташ»;

Дикаев М. «Нохчийн хIусам»;

Курумова С. «Ца йиначу ненан хIусамехъ»;

Гадаев М.-С. «ДоттагI»;

Эдилов Х.-М. «Луо ду догIуш»;

Эльдэрханова З. «Деца йеъча»;

Ошаев Х. «Полла»

Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дIайоьшучу исбаьхьаллин текстехъ, нагахъ цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахъ.

Йешначу текстехъ кхетарна хаттарш.

Шайн дагахъ йешар: текст шайн дагахъ йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.

Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх.

Исбаьхьаллин текстан анализ: пайдаэцначу исбаьхьаллин къегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.

Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалIан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.

Текстехъ хIиттийнчу эхъ-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хIуманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.

Кхоллараллин болх: Нохчийн маттахъ йеллачу теманашкахула барта дийцар кечдар.

Герггара теманаш: шкоলেখъ гуьйренан цхьаьнакхетарш; сан дийнат; сан хьоме ваши/деца.

Біе эзар дика гІуллакх – 4 с.

ХІора къабстинчу адаман гонахарчу дуьненна тІеІаткъам, адаман дуьненна хьалха жобпалла, адам – догдикаллин хьоста.

Гонахарчу дуьнене синкІам, цунах дІаэр, хІора дийнахь кегий дика гІуллакхаш (1). Гонахарчу нахаца тидаме хилар, гІоьналлин куьг кховдор (2). Адам а, Іалам а, адамо шен къинхьегамца дуьне хаздар, хІора дика гІуллакхан стом (3). Іаламан кхоам бар, дийнатех къахетар, царна гІо дан кийча хилар(4).

Говзарш:

Ахмадов М. «Біе эзар дика гІуллакх»;

Кагерманов Д. «ТІай»;

Рашидов Ш. «ГІаргІанаш»;

Берсанов Х.-А. «Кхерам»

Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.

Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.

Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьІнех кхетархьама контекстан анализ; Іаматехь йалийнчу дошамца болх.

Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хІоттор.

Текстехь хІиттийнчу эхь-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хІуманашка болчу хьежамца царна жобпаш лаха хаар.

Тобанехь болх: масала, йоьалгІачу классан дешархоша шайн хІора дийнан дахарехь дан йиш йолчу дикачу гІуллакхийн список хІоттор а, йийцаре йар а.

Бовза, беа вайн Даймохк – 4 с.

Мифашкахула, легендашкахула, исбаьхьаллин говзаршкахула хьомечу мехкан географин декъехь хаарш. Цхьадолчу хин, Іаьмнийн, лаьмнийн цІерш (1–4).

Географически меттигашца йоьзна мифаш а, легендаш а (1–3). Фольклорехь эхь-бехкан а,

Аудировани: дешархоша ладугІу хьехархочо йа говзаллин диктора дІайоьшучу исбаьхьаллин тексте, нагахь цаьрга ладогІа оьшу гІирсаш балахь. Йешначу текстах кхетарна хаттарш.

Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.

<p>кѣинхетаман а хаттарш (1, 2). Халкъан хабаршкахъ а, легендашкахъ а исторически личносташ (3).</p> <p>Говзарш:</p> <p>«ГаланчОжара Іам»;</p> <p>«Къоьзан-Іам»;</p> <p>Легенда «Терк»;</p> <p>Ахмадов М. «Нохчийн хиш».</p>	<p>Шайн дагахъ йешар: текст шайн дагахъ йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьІнех кхетархъама контекстан анализ; Іаматехъ йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Талламан болх: шайн тидамийн буха тІехъ текст кечйар; доклад кечйар</p> <p>Классал арахъара йешар: йалийнчу говзариин списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p>
<p>Исбаьхъчу Іаламан къайленаш – 6 с.</p>	
<p>Литературни говзаршкахъ гонахарчу Іаламах цхъаболу хаамаш.</p> <p>Шеран хенаш хийцалуш хуьлуш болу Іаламан хиламаш, нохчийн йаздархойн говзаршкахъ церан поэтически интерпретацеш (1, 3, 5, 6).</p> <p>Іаламан къайленашка синкІам, берашна гонахара дуьне довза лаар (2, 4, 5). Іаламах болу халкъан тидамаш, хаарш (7).</p> <p>Говзарш:</p> <p>Яшуркаев С. «Полларчийн вай даьлла»;</p> <p>Яралиев Ю. «Хъаьмцан маса лаг хуьлу?»;</p> <p>Дикаев М. «Лай кІелахъ кхиьна буц»;</p>	<p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуально хезаш йешар, текстах кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахъ йешар: текст шайн дагахъ йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьІнех кхетархъама контекстан анализ; Іаматехъ йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхъаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хІоттор.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Текстехъ хІиттийнчу эхъ-бехкан, историко-культурни йа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хІуманашка болчу хъежамца царна жобпаш лаха хаар.</p> <p>Тидамаш: иллюстрацин анализ, говзаран чулацамца и йустар, говзарна иллюстрацеш йахкарна шайн предложенеш.</p>

<p>Чантиев I. «Искогберггий, чIарий»;</p> <p>Хасаев X. «Аьхке»;</p> <p>Бексултанов M. «Гуйре»;</p> <p>Махмаев Ж. «Тидамаш».</p>	
<p>Даймехкан декхаро гIаттийна вогу со – 9 с.</p>	
<p>Фольклорехь а, исбаьхьаллин литературехь а турпалаллин а, патриотизман а тема. Шираллин а, кхузаманан а турпалхой.</p> <p>Нохчийн культурехь коьрта мехаллаш: майралла, ша цакхоор, догцIеналла, кьинхетам (1, 3, 7). Халкъан изсехь турпалхой санна бисина нах – исторически личносташ (2, 3, 4). «Кьонаха» аьлла цIе туьллучу бакъволчу стеган билгало санна лаккхара культура (4). Искусствон адамаш, халачу хенашкахь дегайовхонан хьоста санна (5, 6). Стеган шен доьзалх, гергарчарах, уллерчарах жьопалла (3, 7).</p> <p>Говзарш:</p> <p>Сулейманов А. «Кьонаха»;</p> <p>Умхаев Хь. «Шайх-Мансур»;</p> <p>«Адин Сурхо»;</p> <p>Мусаев С. «Дахар маьрша хилийта»»;</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладугIу хьехархочо йа говзаллин диктора дIайоьшучу исбаьхьаллин текстехь, нагахь цаьрга ладогIа оьшу гIирсаш балахь. Йешначу текстехь кхетарна хаттарш.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жьопаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальн хезаш йешар, текстехь кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьIнех кхетархьама контекстан анализ; Iаматехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгаллан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Кхоаллараллин болх: «Кьонах» категори йукъавогIучу стагахь лаьцна жима дийцар</p>

<p>Ахмадов М. «Даймехкан мукъам»;</p> <p>Сулейманова З. «Эсамбаев Махъмудна»;</p> <p>Айдамирова М. «Жима верас».</p>	
<p>Ненан мотт – 3 с.</p>	
<p>Ненан мотт. Нохчийн меттан де. Мотт а, Даймохк а. Ненан мотт а, даймехкан лалам а. Мотт – дладаханчуьнца а, хиндолчуьнца а зле.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Ахмадов М. «Кхаа дашах дийцар»;</p> <p>Абдулаев Л. «Ненан мотт»;</p> <p>Гелагаев С.-М. «Шовдано боху соь...».</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуглу хьехархочо йа говзаллин диктора длайоьшучу исбаьхьаллин текстех, нагахь цаьрга ладогла оьшу гирсаш балахь. Йешначу текстех кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальнo хезаш йешар, текстех кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маьлнех кхетархьама контекстан анализ; ламатехь йалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар; говзаран план хлоттор.</p>
<p>Суна сирла дахар деза – 3 с.</p>	
<p>Дахаран а, гонаха мел долчун а мехалла. Кегий хазахетарш. Гонаха йолу хазалла ган хаар. Хлорадийна кегийчу хлуманашкахула хазалла а, дахаран сийлалла а ган хаар.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Рашидов Ш. «Суна сирла дахар деза»;</p> <p>Батаева Х. Жимачу йоьлан ган»;</p>	<p>Аудировани: дешархоша ладуглу хьехархочо йа говзаллин диктора длайоьшучу исбаьхьаллин текстех, нагахь цаьрга ладогла оьшу гирсаш балахь. Йешначу текстех кхетарна хаттарш.</p> <p>Хезаш йешар: дешархоша индивидуальнo хезаш йешар, текстех кхетарна оьшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахь йешар: текст шайн дагахь йешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p>

<p>Абдулаев Л. «Нана-бѳаѳте».</p>	<p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маѳѳнех кхетархѳама контекстан анализ; ѳаматехѳ ѳалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаѳхѳаллин текстан анализ: пайдаѳцначу исбаѳхѳаллин кѳегина хиларан а, литературни приемийн а анализ.</p> <p>Талламан болх: шайн тидамийн буха тѳехѳ текст кечѳар; доклад кечѳар</p>
<p>Фольклор – 3 ч.</p>	
<p>Нохчийн мифаш, легендаш, хабарш, кѳамелаш. Мифически турпалхой. Халкѳан кхоллараллехѳ символш. Нохчийн фольклорехѳ стогаллин а, доьналлин а тема.</p> <p>Говзарш:</p> <p>«Бетгаса».</p> <p>«Майрачу кѳантах туѳйра».</p> <p>«Берзан дуй».</p>	<p>Хезаш ѳешар: дешархоша индивидуальнo хезаш ѳешар, текстах кхетарна оѳшу болар а лардеш.</p> <p>Шайн дагахѳ ѳешар: текст шайн дагахѳ ѳешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маѳѳнех кхетархѳама контекстан анализ; ѳаматехѳ ѳалийнчу дошамца болх.</p> <p>Исбаѳхѳаллин говзаран анализ: коѳрта идеяш билгалѳар, говзаран план хѳоттор.</p> <p>Талламан болх: шайн тидамийн буха тѳехѳ текст кечѳар; доклад кечѳар</p> <p>Кхоллараллин болх: ролашца ѳешар; инсценировка; турпалхойн визуальни васташ хѳиттор; декѳехѳ хѳахийнчу проблематикехула жима текст хѳоттор.</p> <p>Текстехѳ хѳиттийнчу ѳхѳ-бехкан, историко-культурни ѳа кхечу хаттарийн анализ: шайна гонах долчу хѳуманашка болчу хѳежамца царна жoѳпаш лаха хаар.</p>
<p>Кхечу кѳѳамнийн литература – 3 с.</p>	
<p>Россин а, дозанап арахѳарчу а гѳарабевллачу ѳаздархойн цѳерш ѳовзар. «Кѳоман литература», «дуьненан литература», «исбаѳхѳаллин гочдар»</p>	<p>Шайн дагахѳ ѳешар: текст шайн дагахѳ ѳешар, бешна хаамаш бийцаре барна кечам.</p> <p>Цадевзачу дешнашца а, аларшца а болх: маѳѳнех кхетархѳама контекстан анализ; ѳаматехѳ ѳалийнчу дошамца болх.</p>

<p>кхетамаш. «Нохчийчоь – Кавказ – Росси – дуьне» зIе исбахьаллин говзаршкахула хIоттор.</p> <p>Говзарш:</p> <p>Лермонтов М. Байт «ХIорд-кема». (Абдуллаев Лечин гочдар).</p> <p>Боллигер М. Дийцар «ТIай» (Хаджиева З. гочдар).</p> <p>Леонардо да Винчи. Притчаш «Мотт а, цергаш а», «Зингат а, кIен буьртиг а» (Джанаралиев Иимранан гочдар).</p>	<p>Исбахьаллин говзаран анализ: коьрта идеяш билгалйар, говзаран план хIоттор.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Турпалхойн характеристика: турпалхочун амалан коьрта сизаш билгалдан хаар; церан леларшца амал билгалйан хаар; турпалхойн леларийн мотиваш йовзийта а, церан леларийн мах хадо а хаар.</p> <p>Дешаран текстехула диалог: хIиттийнчу хаттаршна жобпаш; хало листаран шайн некъаш йукъадахкар; шайн сацамашна а, предложенешна а бух бало хаар.</p> <p>Талламан болх</p>
<p>Дерзоран урок – 1 с.</p>	
<p>Шеран жамIаш. Дешархошца киншкех, литературех къамел. Аьхкенна литературе бIаьргтохар.</p> <p>Кусаев I. «Сан доттагIий».</p>	<p>Классал араьхара йешар: йалийнчу говзарийн списка йукъара шайна йеша говзарш харжар.</p> <p>Тобанехь болх: кхидIа тобанехь йийцаре йарна шаьш йешар; Iаматан текстехь йа тIетобхначу хьостанашкахь хаамаш лахар; говзарш роларшца йешар; инсценировка кечйар; говзарехь нисйеллачу лексикин маьIна дар; докладаш кечйар; говзарехула йа декъан проблематекула хаттарш кечдар.</p>
<p>ТIаьхьало – 10 с.</p>	

Разделаш Iамо билгалдинчу сахьтийн барам хьехаман амалехь ду, кегий дешархой кечбаран тIегIанца а, дешаран хьукмато предмет Iамо билгалдинчу сахьтийн барамца а догIуш, хийцамаш бан йиш йолуш ду. Иштта, Iамо йукъайиллинчу материалан цхьана декъах пайдаэца мегар ду классал араьхарчу йешаран литературин декъехь а.

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

1 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхолла раллин белхаш		
Абатал хьалхара мур (къамел кхиор) 5 с.						
1.	Новкъахь.Шкоলেখь.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
2.	Ц1ера дийнаташ. З1акардаьхни. Акха дийнаташ. Вайн махкара олхазарш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
3.	Сагалматаш. Акха стоьмаш Стоьмаш. Хасстоьмаш.	1	0	0		dikdosham/ru/
4.	Ахархойн г1ирсаш. Ялташ. 1алам.	1	0	0		dikdosham/ru/
5.	Дийнан раж. Сурсаташ	1	0	0		https://ps95.ru/
Абатан мур (йеша 1амор) 24 с.						
6	Аьзнаш а,элпаш а А,а, У, у.	1	0	0		dikdosham/ru/
7	Аьзнаш а,элпаш а О,о, И,и	1	0	0		https://ps95.ru/

8	Аьзнаш а,элпаш а Л,л, М,м	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
9	Аьзнаш а,элпаш а С, с, Р,р	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
10	Аьзнаш а,элпаш а Х, х, Б,б	1	0	0		dikdosham/ru/
11	Аьзнаш а,элпаш а Д, д, Е,е	1	0	0		https://ps95.ru/
12	Аьзнаш а,элпаш а Н, н, Т,т	1	0	0		https://ps95.ru/
13	Аьзнаш а,элпаш а В, в, З,з	1	0	0		dikdosham/ru/
14	Аьзнаш а,элпаш а Й, й, К,к	1	0	0		https://ps95.ru/
15	Аьзнаш а,элпаш а П, п, Э,э	1	0	0		https://ps95.ru/
16	Аьзнаш а,элпаш а Ш, ш, Ц,ц	1	0	0		dikdosham/ru/
17	Аз а, элп а 1.	1	0	0		https://ps95.ru/
18	К1еда хьаьрк(ь) Ч1ог1а хьаьрк(ь)	1	0	0		https://ps95.ru/
19	Аьзнаш а,элпаш а Хь, хь, Кх,кх	1	0	0		dikdosham/ru/
20	Аз а, элп а Кь, кь	1	0	0		https://ps95.ru/
21	Аьзнаш а,элпаш а Г, г, Г1,г1	1	0	0		dikdosham/ru/
22	Аьзнаш а,элпаш а Аь, аь, Оь,оь	1	0	0		https://ps95.ru/

23	Аз а, элп а Уь, уь	1	0	0		https://ps95.ru/
24	Аьзнаш а,элпаш а Ч, ч, Ч1,ч1	1	0	0		dikdosham/ru/
25	Аьзнаш а,элпаш а Т1,т1, Ж,ж	1	0	0		dikdosham/ru/
26	Аьзнаш а,элпаш а Х1, х1, К1,к1	1	0	0		https://ps95.ru/
27	Аьзнаш а,элпаш а Ю, ю, Юь Аьзнаш а,элпаш а Я, я, Яь	1	0	0		https://ps95.ru/
28	Аьзнаш а,элпаш а Ц1 ц1, П1,п1	1	0	0		https://ps95.ru/
29	Аьзнаш а,элпаш а Ф ф, Ё,ё Элпаш Щ щ, ы	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Абатал т1аьхъара мур (Литературни йешар) 4 с.						
30	Дикачу адаман г1уллакхаш. Деза дешнаш. Дийца, муьлхачу басахь хуьлу х1уманаш.	1	0	0		https://ps95.ru/dikdosham/ru/
31	Вайн Даймохк.Собьжа-Г1ала Вайн турпалхой.Кадыров Ахьмад-Хьаьжа.Нурадилов Ханпаша.	1	0	0		dikdosham/ru/

32	Вайн яздархой. Айдамиров Абузар.Гайсултанов 1умар.Махмаев Жамалди. Ж.Махмаев «Доттаг1алла» ,«Къоман хазна» Дей,буьйсий	1	0	0		dikdosham/ru/
33	Ж.Махмаев Дайна де. «Бераш вайн хинйолу т1аьхье ю..» 1-Хь Хатуев «Зингат», 1.Демеев «Малонче» С.Эдилов «Г1ан» Беркат	1	0	0		dikdosham/ru/
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		33	0	0		

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

2 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам		Терахь		Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	ПЛАНАЦА	БИЛГГАЛ	
1.	1.Демеев. «Нохчийчобь»	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
2.	М. Ахмадов «Жайна»	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
3.	Дагардарш. Чехкааларш.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
4.	Х1етал –металш. Кицанаш	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
5.	Туйра, туйра хилла боху.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
6.	Бабин Ч1ирдиг.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

7.	Зуьно дина х1илла.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
8	Газа-гуьзалгаш.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
9	Самукъане аг1онаш Хаарш зер.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
10	Ш.Макалов. Собыжа –Г1ала.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
11	Ш.Хасаров. Стиглаг1ала.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
12	С.Яшуркаев. Светофор.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
13	Хаарш зер. Проект. «Сан г1ала»	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
14	Ш. Макалов Гуьйре.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
15	М.Сейлмуханов. Деса 1алам.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
16	А.Тапалаева . Малонча.	1	0			https://desharkho.ru/

						https://urok95.ru
17	Х.Батаева. Гуьйре.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
18	Рифма. П.Абубакарова . Дешнех ловзар.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
19	Талламан болх № 1	1	1			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
20	Ш.Макалов.Стела1ад.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
21	Л.Толстой. Х1орда чуйра хи стенга досьду?	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
22	1.Юсупов.Дита хьоза.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
23	Бераша олу. Стела1адан дошам.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
24	Хаарш зер.Проект «Стела1ад»	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

25	А.Сулейманов. Нана.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
26	1.Гайсултанов Б1оба эkkхор.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
27	1.Демеев. Дадин зезаг.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
28	С.Шамлов. Жима ц1а.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
29	Ж.Махмаев Деза денош.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
30	С.Гацаев Жимачу к1ентан ойланаш.Нийса а , т1едееьна а маь1на.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
31	Хаарш зер. Проект «Тхан доьзал».	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
32	Д.Кагерманов. Г1ура –Дада.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
33	А.Тапалаева «Керла шо кхана хир ду».	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

34	А-Хь. Хатуев Керла ло.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
35	М-С. Гадаев Жимачу к1ентан илли.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
36	М.Сейлмуханов Хьоза.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
37	Ю.Яралиев. К1айн 1ахар.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
38	Э.Мамакаев. Гуди. Хаарш зер	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
39	Хь.Аболханов. Ваха 1ама.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
40	Ж.Махмаев. Дика лар.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
41	А-Хь. Хатуев. Теша.					
42	Талламан болх.№ 2	1	1			

43	М.Ахмадов. Дада волчоь, йуьртаь.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
44	Ю.Яралиев. Марха кьобалдойла.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
45	1.Демеев. Г1аз.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
46	Ш. Хасаров.Жима кхор.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
47	Хь. Хасаев. Лийчар.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
48	Самукъане аг1онаш. М.Сакаева. Кертахь лелаш н1аьна йу. Хаарш зиэр.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
49	Хь. Сатуев Б1аьсте йог1у...	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
50	1.Демеев. Сан совг1ат.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
51	Цураев Салман Со мамел хьалха хьалаг1оттур йу.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

52	Ш. Макалов. Сийна б1аьсте. «Сийна стихаш»	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
53	М.Бексултанов. Б1аьстенан дийнахь. М.Сейлмуханов. Кхечи б1аьсте.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
54	Самукъане аг1онаш. Хь.Талхадов.Б1аьсте.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
55	Сочинени	1	1			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
56	Ш.Арсанукаев.Х1етал-металш. Хаарш зер	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
57	М.Ахмадов. Даймохк.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
58	М.Бексултанов .Даймохк бохург х1ун ду?.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
59	П.Абубакарова. Собыжа-г1ала.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
60	Ш.Окуев. Даймохк.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
61	Х.Батаева. К1иран ворх1 де.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru

						ps95.ru/dikdosham
62	Б.Анзорова. Турпала Ханпаша.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
63	Ш.Макалов. Аьхке.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
64	М.Магомаев.Ба1.	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
65	Ш.Макалов. Къоршкъари.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
66	Шеран талламан болх № 4	1	1			
67	Л.Толстой.Воккха стаггий, хинаний	1	0			https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
68	Вежарий Гримм. Хударан кхаба.	1	0			https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	4			

Нохчийн литературни йешаран 2023-2024 дешаран шеран

3-чу классан календарно- тематически планировани (2 сахът кIирнах)

РагI	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахъ		Электронни дешаран ресурсаш
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	Планаца	Билггал	
ДОЛОРАН ДАРСАШ (2 с.)							
1.	Ш. Макалов «Ларделаш латта»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
2.	А. Демеев «Кхетаман орам»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
ГУЪЙРЕ (5 с.)							
3	С. Гацаев «ДогIа догIуш ду»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

4	М. Сакаева «Йац хьо, гуьйре, дагна чевне»						https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
5	Хь. Хасаев «Шийла 1уьйре»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
6	З. Сулейманова «Парг1улеш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
7	«Хаарш-Зер». Проект Гуьйре	0	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
БЕРИЙН ЙАЗДАРХОЙ (5 с.)							
8	У. Гайсултанов «1алам хаздан деза»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
9	Хь. Саракаев «Дика к1ант Муса»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
10	Д. Кагерманов «Маьлхан х1уш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

11	Ж. Махмаев «Горалгаш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
12	«Хаарш-Зер».	0	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
ЙАЗДАРХОЙН ТУЪЙРАНАШ (4 с.)							
13	С-М. Гелагаев «Туъйранан новкъадалар»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
14	Б. Дикаев «К1айн полларчий стенга даха-те?»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
15	З. Сулейманова «Догмайра Шахъсан»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
16	А. Тапалаева «Массарна дерг – ловзар»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
17	«Хаарш-Зер».	0	0	0			
ХИНДОЛУ ХЪОЗА БЕНАХЪ ДЕКА (5 с.)							

18	М. Магомадов «Дуьххьарлера толам»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
19	С. Дакаев «Дош»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
20	Талламан болх №1	0	1	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
21	І. Гайсултанов «ЯрагІи»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
22	«Хаарш-Зер»	0	0	0			
ЖИМА, ДОККХА ДУЪНЕ (4 с.)							
23	Х. Батаева «Хъуьно патар хецна»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
24	Э. Мамакаев «Іелий, китгий, аьшпашший»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
25	Н. Пашаев «Барзо диъна моз»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

26	«Хаарш-Зер».	0	0	0			
IAJAM (4 с.)							
27	С. Гацаев «Хьуьнхахь»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
28	М. Ахмадов «ГундагГеш, цазамаш, муьргаш, комарш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
29	С-М. Гелагаев «Олхазарийн къамел»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
30	М. Мамакаев «Хьуьнан илли»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
IA (5 с.)							
31	М. Ахмадов «Керла шо»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
32	М. Дикаев «1аьнан б1аьргаш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

33	ХЪ. Умхаев «Шийла 1а»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
34	М. Алиев «Пхъар»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
ДОТТАГІАЛЛА (4 с.)							
35	Ш. Макалов «Кхо полла»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
36	М. Бексултанов «Доттаг 1»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
37	І. Демеев «Доттаг 1 чуьнга кехат»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
38	«Хаарш-Зер». Проект Доттаг 1 алла	0	0	0			
КХЕЧУ КЪАЪМНИЙН ФОЛЬКЛОР (4 с.)							

39	«Тамашийна тамаша, Иаламате Иаламат» (туьйра)	1					https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
40	«Уггар нуьцкъалниг» (туьйра)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
41	«Синдбад-Хордахо» (туьйра)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
42	«Хунда ду пхьагалан балда даьтт1а?» (туьйра)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
43	Талламан болх №2	0	1	0			
ГИЛЛАКХАН ГІАЛА (8 с.)							
44	В. Расумов «Гиллакхан г1ала»	1	0				https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
45	І. Закриев «Пеша уллехъ къамелаш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
46	М. Ахмадов «Марха досту де»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

БИАЪСТЕ (5 с.)							
47	М. Бексултанов «БИАъсте»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
48	М. Сейлмуханов «Зезагаш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
49	Х. Хасаев «Баркалла»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
50	М. Ахмадов «БИАъстенан ловзар»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
51	У. Гайсултанов «ЧегГардиган бен»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
НОХЧИЙН МАХКАХЪ (9 с.)							
52	М. Бухадиев «Нохчийн махкахъ»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
53	Н. Пашаев «Даймахке марзо»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

54	А.-Х. Хамидов «Зезаг ду бацалахь лепаш...»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
55	Л. Абдулаев «ХІораннан а шен мотт бу»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
56	Сочинени	1	1	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
57	Х. Батаева «Йовза кІорнийн цІераш»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
58	М. Бексултанов «Турпалхо мила ву?»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
59	М. Ахмадов «ТІергІан пазаташ»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
60	Б. Анзорова «Ма гойла» «Хаарш-Зер».	0	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
НОХЧИЙН ФОЛЬКЛОР (6 с.)							

61	«Маълхан а, бухІанан а кьовсам» (туьйра)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
62	«КхорбЕлиг» (туьйра)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
63	«Ден весет» (притча)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
64	«Къинхетаме кІант» (туьйра)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
65	«Таллархо» (туьйра)	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
66	Шеран талламан болх.	1	1	0			
	АЪХКЕ (1 с.)						
67	А.-Х. Хатуев «Аьхке»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
68	ТечІагІдар	0	1	0			

НОХЧИЙН МАТТАХЬ ЛИТЕРАТУРНИ ЙЕШАРАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

(КИРНАХ 2 САХЪТ)

4 КЛАСС

№	Урокан тема	Сахтийн барам			Терахь		Электронни хьоста
		Сахът	Таламан белхаш	Кхолларал лин	Планаца	Билггал	
I	Дай баьхна латга – 6 с.						
1.	Мамакаев М., Гадаев М.-С., Сулейманов А. Даймахках байташ.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
2.	Дакаев С. «Нохчийчоб».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
3.	Мусаев С. «Орамаш».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
4.	Шайхиев I. «Блаьвнаш».	1	0	0			https://argmz.ru/category/фоторалерея/
5.	Ахмадов М. «Нохчийн шира кхерчаш».	1	0	0			https://argmz.ru/category/фоторалерея/ https://visitchechnya.ru/frontend/web/places/dostoprimecatelnosti
6.	Хаарш зер. Йешаран мах хадор.	1	0	0			
	Вай дуьнен чохь деха... – 4 с.						
7.	Яралиев Ю. «ВорхI лам».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
8.	Макалов Ш. «Маьлхан хьехам».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

9.	Бексултанов М. «Баьпкан цуьргаш».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
10.	Цуруев Ш. «Доттагий-баьвнаш».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	Исбаьхьа Галам нохчийн поэзехь – 8 с.						
11.	Мамакаев М. «Гуьйре».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
12.	Арсанукаев Ш. «Гуьйренан тьуьначу бешахь ду тийна...». Гацаев С. «Суна хьуьнхахь деши гира...».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
13.	Айдамиров А. «Аьжкено кхелина дитташ...».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
14.	Кибиев М. «Ломахь Ia».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
15.	Талламан болх №1	1	1				
16.	Жумалаева Л. «Буьйсанан илли».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
17.	Мамакаев I. «Баьстенан йуьхь».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
18.	Саидов Б. «Баьсте».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
19.	Окуев Ш. «Тхи». Проектни болх.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
II	Бераллин туйра– 10 с.						
20.	Пашаев Н. «Бералла».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

21.	Дикаев М. «Нохчийн хГусам».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
22- 23	Курумова С. «Ца йиначу ненан хГусамехь» повесть йуккъера кийсакаш.	2	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
24- 25	Гадаев М.-С. «ДоттагI».	2	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
26	Эдилов Х.-М. «Ло ду догIуш».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
27	Эльдэрханова З. «Дашо хъаьжIаш».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
28	Ошаев Х. «Полла»	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	Бе эзар дика гIуллакх – 4 с.						
29	Ахмадов М. Туьйра «Бе эзар дика гIуллакх».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
30	Талламан болх №2	1	1	0			
31	Тагаев С.-Х. Дийцар «Хъаьрса доттагI».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
32	Рашидов Ш. Байт «ГаргIанаш».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
33	Берсанов Х.-А. Дийцар «Кхерам».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
III	Бовза, беза вайн Даймохк – 4 с.						
34	«Къоьзан-Гам» легенда. «Муха хIоьттина ГаланчIожара Гам» легенда.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
35	«Муха кхолладелла	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/

	Терк» легенда.						https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
36	Ахмадов М. «Нохчийн хиш». Хаарш зер.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	Исбаьхьчу Iаламан кьайленаш – 6 с.						
37	Махмаев Ж. «Iаламан тидамаш».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
38	Яшуркаев С. «Полларчийн вай даьлла».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
39	Яралиев Ю. «Хьабмцан маса лаг хуьлу?».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
40	Дикаев М. «Лай кIелахь кхиьна буц».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
41	Сочинени	1	1				
42	Чантиев I. «Искогберггий, чIарий».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
43	Хасаев Хь. «Аькхе».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
44	Бексултанов М. «Гуьйре».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	Даймехкан декхаро гIаттийна вогу со – 9 с.						
45	Умхаев Хь. «Мансур-Шайх».Шейх-Мансурах текст.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
46-48	Халкъан предани «Адин Сурхо». Илли – нохчийн фольклоран жанр.	3	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
49	Талламан болх	1	1				

50	Мусаев С. «Дахар маърша хилийта...».Шерипов Асламбаках текст.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
51	Ахмадов М. «Даймехкан мукъам».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
52	Сулейманова З. «Эсамбаев Махъмудна».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
53	Айдамирова М. «Жима верас».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	Ненан мотт – 3 с.						
54	Ахмадов М. «Кхаа дашах дийцар».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
55	Абдулаев Л. «Ненан мотт».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
56	Гелагаев С.-М. «Шовдано боху соб...».Проектни болх	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	Суна сирла дахар деза – 3 с.						
57	Рашидов Ш. «Суна сирла дахар деза».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
58	Батаева Х. «Жимачу йоъан гъан».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
59	Абдулаев Л. «Нана, бѣасте...».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	Фольклор – 3 с.						
60	«Бетгаса» предани.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
61	«Майра кѣанта» туйра.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
62	«Берзан дуй» предани.	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/

							https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
63	Шеран талламан болх (РТБ)	1	1	0			
	Кхечу къаьмнийн литература – 2 с.						
64	Боллигер М. «Тай».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
65	Леонардо да Винчи. «Мотг а, цергаш а».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
	Дерзор – 2 с.						
66	Кусаев А. «Сан доттагИий».	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/
66	Течлагдар	1	0	0			https://ps95.ru/dikdosham/ru/ https://izdat-dom.ru/zhurnal-stela1ad/

Йуххедиллар 1

Гаморан-методически кхачойар

Гаморан-методически пособиш

1. Дешаран книжка. Белхан тептар. 1-ра класс.
2. Дешаран книжка. Белхан тептар. 2-гIа класс.
3. Дешаран книжка. Белхан тептар. 3-гIа класс.
4. Дешаран книжка. Белхан тептар. 4-гIа класс.
5. Берийн бошмашна а, йуьхьанцарчу классашна а лерина хрестомати. /ХIоттийнарг. Эдилов С.Э. Собыла-ГIала, 2018.
6. Эдилов С. Э. Ловзуш, Iема. Йуьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. – Собыла-ГIала: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 стр.

Гилманан литература

7. Абдулкадырова Р. А. Йуьхьанцарчу школина лерина нохчийн-обьрсийн-ингалсан суьртийн дошам.– Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2016. – 110 с.
8. Мацев А. Г. Нохчийн-обьрсийн словарь. – М.: ГИИ НС, 1961. 625 а.
9. Арсанукаев А. М. Мотт, литература, школа. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2010. – 315 с.
10. Гайтукаев К. В. В пламени слова. Критические статьи и исследования. – Грозный: Чеч.-Инг. книжное изд-во, 1989. – 223 с.
11. Далгат У. Б. Литература и фольклор. Теоретические аспекты. – М.: Наука, 1981. – 303 с.
12. Джамбеков О. А. Жанровые и поэтические особенности чеченских героико-исторических песен или. – Майкоп: АРКИ, 2008. – 230 с.
13. Джамбекова Т. Б. Фольклор как источник чеченской прозы XX в. – Майкоп: АРКИ, 2010. – 236 с.
14. Завриев М. В. В поисках художественного метода. Критические статьи. – Грозный: Чеч.-Инг. Книжное изд-во, 1988. – 66 с.
15. Ибрагимов Л. М. Этноментальные основы чеченской прозы. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2012. – 167 с.
16. Инаркаева С. И. Эволюция жанров малой прозы в современной чеченской литературе. – Майкоп: АРКИ, 1999. – 218 с.
17. Индербаев Г. В. Проблема национального и общечеловеческого в чеченской литературе. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2003. – 315 с.
18. Туркаев Х. В. Жажда неутоленная. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 312 с.
19. Туркаев Х. В. О путях развития чеченской литературы. – Грозный: Чеч.-Инг. Книжное изд-во, 1973. – 162 с.
20. Туркаев Х. В. Путь к художественной правде (Становление реализма в чеченской и ингушской литературах). – Грозный: Чеч.-Инг. книжное изд-во, 1987. – 240 с.

Методически литература

21. Айдамирова М. А. Музейная деятельность по приобщению подрастающего поколения к культурно-историческому наследию. Учебное пособие. – Грозный: АО «ИПК «Книжное издательство», 2018. – 165 с.

22. Арсанукаев А. М. Шкоলেখь исбаьхьаллин произведени таллар (Анализ художественного Говзарш в школе). – Грозный: АО «ИПК «Книжное издательство», 2018. – 347 с.
23. Арсанукаев А. Нохчийн литература хьехаран методика (Методика преподавания чеченской литературы). – Грозный: АО «ИПК «Книжное издательство», 1987. – 188 с.
24. Джамбеков О. А. Устное народное творчество. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2018. – 335 с.
25. Джамбеков О. А. Устное народное творчество чеченского народа. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный: АО «ИПК «Книжное издательство», 2017. – 335 с.
26. Литература народов Северного Кавказа: Учеб. пособие/Под ред. Г. М. Гогеберидзе. – Ставрополь: Книга, 2004. – 292 с.
27. Мунаев И. Б. Поэтика чечено-ингушских героико-исторических песен илии. (Проблема формирования жанра и его системные связи). – М.: Наука, 1981. – 215 с.
28. Эдилов С. Э. Сочинени йазъян 1амор (Обучение написанию сочинения). Методическое пособие для учителей. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» – 2018. – 159 стр.
29. Эдилов С. Э. Дагалецамиин денош а, суьйренаш а (Памятные дни и вечера). Сценарии школьных праздников, викторин, конкурсов, вечеров. – Грозный, 2018. – 335 с.
30. Яндарбиев Х. Ш. Учебное пособие для учителей, студентов и преподавателей «Кавказ и русская литература». – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2017. – 315 с.

Словари, справочники

31. Арсанукаев А. М. Нохчийн йаздархой. Библиографин довзийтар (Чеченские писатели. Биографические и библиографические сведения). В 2-х т. Т. 1 – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2012. – 303 с.
32. Арсанукаев А. М. Нохчийн яздархой. Библиографин довзийтар (Чеченские писатели. Биографические и библиографические сведения). В 2-х т. Т. 2 – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2012. – 399 с.
33. Арсанукаев А. М. Нохчийн литературин 1илманан терминиин луглат (Словарь литературоведческих терминов). – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2010. – 299 с.
34. Вагапов А. Д. Школьный орфографический словарь чеченского языка. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2020. – 230 с.
35. Ибрагимов Л. Толковый словарь чеченских фразеологизмов. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2005. – 128 с.
36. Ибрагимов Л. Словарь символов чеченской культуры. /Вестник Академии наук чеченской Республики. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2010. №1. С. 161–167.
37. Кусаев А. Чеченские писатели. – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2005. – 408 с.

Хаамийн-ресурсни кхачойар

38. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка) // URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/> (дата обращения: 15.08. 2022 г.)
39. Образовательный портал «Чеченская электронная школа» // URL:<https://desharkho.ru/> (дата обращения: 15.08. 2022 г.)

40. Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам // URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru/> (дата обращения: 15.08.2022 г.)

Йуххедиллар 2

Дагахь 1амон а, классал арахарчу йешарна а магийнчу говзариин список

1-ра класс

Классал арахарчу йешарна

Нохчийн йаздархой:

I. Демеев. Байт «Къиг».

III. Хасаров. Байт «Полла».

M. Сакаева. Байт «Хьоме бераш».

M.-C. Гадаев. Байт «Кхана».

Обрсийн йаздархой:

B. Сутеев. Туьйра «Кхо цигиг-кюрни».

G. Цыферов. Туьйра «Дехаш дара жима пийл».

Дагахь 1амон

A. Абузар. Байт «Нана-мохк».

A. Сулейманов. «Дахаран генаш» поэми йукъара кийсак.

C. Гацаев. Байт «Борз».

A. Халикова. Байт «Зингат».

2-г1а класс

Классал арахарчу йешарна

C. Гацаев. «Пхьагал».

I.-Хь Хатуев. «Шелгийн дов».

Халкъан туьйра «Доттагий кьастор».

Халкъан туьйра «Борз а, къена ка а».

A. Халикова. «Жима Хеда».

L. H. Толстой. Басня «Човкий, кхабий»; Дийцарш: «Мукадехкий, хЮий», «Жучка».

K. И. Чуковский. Туьйра «Цинц1алг-Моза».

Дагахь 1амо

I. Демеев. «Нохчийчох».

X. Батаева. «Гуьйре».

A. Сулейманов. «Нана».

C. Гацаев «Жимачу к1ентан ойланаш».

М.-С. Гадаев. «Жимачу кІентан илии».

Э. Мамакаев. «Гуди».

А.-Х. Хатуев. «Теша».

Х. Сатуев. «БІаьсте йогІу».

Ш. Макалов. «Сийна бІаьсте».

М. Ахмадов. «Даймохк».

Х. Батаева. «КІиран ворхІ де».

3-гІа класс

Классал араььарчу йешарна

І. Саиев. «Балл»

М. Айдамирова. «Некь бийцар».

П. Петирова. «ДоттагІалла».

Ш. Хасаров. «Хьокхам кьовсар».

Л. Арсалиева. «Лайн чимаш».

М. Тимбулатов. «Зу».

Дагахь Іамон

Ш. Макалов. «Ларделаш латта».

С. Гацаев. «ДогІа догІуш ду».

З. Сулейманова. «ГІаргІулеш».

Д. Кагерманов. «Маьлхан хІуш».

С. Дакаев. «Дош» .

Х. Батаева. «Хьуьно патар хецна...».

М. Мамакаев. «Хьуьнан илии».

М. Дикаев. «Іаьнан бІаьргаш».

І. Демеев. «ДоттагІчуьнга кехат».

М. Сейлмуханов. «Кхечи бІаьсте».

М. Ахмадов. «БІаьстенан ловзар».

А.-Х. Хамидов. «Зезаг ду бацалахь лепаш...».

Х. Батаева. «Йовза кІорнийн цІераш».

Б. Анзорова. «Ма гойла».

4-гІа класс

Классал араььарчу йешарна

Л. Исраилова. «Малика».

Л. Арсалиева. «Нохчийн мотт».
А. Халикова. «Цен ведарш».
А. Джунаидов. «Белхи».
М. Бексултанов. «Ша тIехь».
М. Ахмадов. «Нохчийн хиш».
Легенда «Дакох корта».
С. Курумова. «Ца йиначу ненан хIусамехь».
Дагахь Iамо
А. Шайхиев. «БIаьвнаш».
М. Мамакаев. «Гуьйре».
Ш. Арсанукаев. «Гуьйренан тIуьначу бешахь ду тийна...».
А. Бисултанов. «Iа».
А. Мамакаев. «БIаьстенан йуьхь».
Ш. Окуев. «Тхи».
Ш. Цуруев. «Бабин туьйра».
Х.-М. Эдилов. «Лу оду догIуш».
С. Яшуркаев. «Полларчийн вай даьлла».
Ш. Рашидов. «ГIаргIанаш».
М. Ахмадов. «Нохчийн хиш».
А. Сулейманов. «Къонаха».
Л. Абдулаев. «Ненан мотт».
А. Кусаев. «Сан доттагIий».

Йуххедиллар 3

Классал арахарчу мероприятиин магийна перечень

1-ра класс

«Сан дуьххарлера киншкаш» къамел. Презентаце хьовсар. Къамелехь дакъалацар.
Хаттаршна жопаш. Темехула хаттарш хIиттор. Хетарг довзийтар. Йеша киншка харжарх

а, киншкица болх барх а хаамаш бовзар. Йеша киншка харжар. Довзаран 1алашонца киншке хъажар.

«Ненан мотт» интегрированни заняти-дезде. Къамелехь дакъалацар. Байташ йийцар. Эшарш лакхар. Х1етал-металш дастар.

2-г1а класс

«Суна дукхайеза киншка» реклама йар. Билгалйинчу темина киншкаш харжар. Йукъайиллина тема йийцаре йар. Текстан реклама йар. Хаттаршна жобпаш. Реклама йовзийтар. Хетарг довзийтар.

«Нохчийн Республика – сан Даймохк» виртуальни гездар. Презентаце хъовсар. Республикин 1аланех а, б1аьрлачу меттигех а хаамашка ладог1ар. Къамелехь дакъалацар. Темица йог1у говзарш йешар.

«Сан добзал» проектни болх. Проектни болх кхочушбан материалаш гулйар. Билгалйинчу темина дийцарш, байташ йазйар. Проект кхочушйар а, 1алашйар а (жима киншка йар).

«Поэзин дезде» йешархойн къовсам. Къастош йешар, байташ йийцар. Литературни меттан нормаш ларйар. Хаттаршна жобпаш. Байташ йийцаран мах хадр. Жам1аш дийцаре дар.

3-г1а класс

Ловзар «Туйранийн турпалхойн парад». Ловзарехь дакъалацар. Т1едахкарш кхочушдар. Хаттаршна жобпаш. Хаттарш х1иттор.

«Киншкин истори» виртуальни гездар. Киншкаш йовзар. Церан тайпанаш билгалдар. Йийцаре йар, хаттарш кечдар. Йукъайиллинчу темин ойлайар.

«Суна дукхадезачух безамца» проектни болх. Проектни болх кхочушбан материалаш кечйар. Йукъайиллинчу темина дийцарш, байташ йазйар. Проект кхочушйар а ларйар а.

Йешначу говзаршкахула жима спектакль «Довзий вай?». Говзарш йешар. Инсценированина ролаш харжар. Театрализацина декорацеш кечйар. Спектаклехь дакъалацар. Йийцаре йарехь дакъалацар.

Жима проект «Халкъан хъекъало боху». Проектни болх кхочушбан материалаш кечйар. Йукъайиллинчу темина дийцарш, байташ йазйар. Проект кхочушйар а ларйар а.

Къамел «Х1ун йу хазалла?». Къамелехь дакъалацар. Проблемин хаттар т1ехь ойла йар. Хетарг довзийтар. Темина дийцар, монолог йазйар.

Викторина «Вай а, 1алам а». Викторинехь дакъалацар. Проблемин хаттар т1ехь ойла йар. Кхоллараллин т1едиллар кхочушдар. Хаттаршна жобпаш. Хетарг довзийтар.

Урокал арахъа дІайахъа магийнчу мероприятиин перечень

Кху программо иштга йукъалоцу дешархойн урокал арахъара мероприятиш а. «Ненан (нохчийн) маттахъ литературни йешар» предметан чулацамца догІуш долу урокал арахъара гІуллакхаш билгал а дой, вовшахтуху йуьхъанцарчу классийн дешархойн башхаллаш а, хъашташ а, Нохчийн Республикин къаьмнийн а, этнокультурин а башхаллаш а тидаме а оьцуш. Урокал арахъарчу гІуллакхан маъІна ду ийманехъ кхетош-кхиорна а, оьздангаллин нийса харжам бар кхиорна а тІехъажийна болу культурно-кхоллараллин болх дешархоша кхочушбар.

«Ненан (нохчийн) маттахъ литературни йешар» предметан чулацамца догІуш, урокал арахъара гІуллакх кхочушдарна леринчу сахътийн барам дешаран хьукмато билгалбо.

К ласс	Мероприятиин кеп	Тема	Дешархоша кхочушдечу гІуллакхийн коьртачу кепийн характеристикаш
I	Къамел	Сан дуьххьарлера киншкаш	Презентацига хьовсар. Къамелехъ дакъалацар. Хаттаршна жобпаш далар. Темица догІуш хаттарш дар. Хетарг довзийтар. Йеша киншка харжарх а, киншкица болх баран бакьонех а хаамаш бовзар. Йеша киншка харжар. Йовзаран Іалашонца киншкашка хьовсар.
I	Интегрированни заняти-дезде	Ненан мотт	Къамелехъ дакъалацар. Байташ йешар. Иллеш алар, эшарш лакхар. ХІетал-металш дастар.
2	Киншкина реклама йаккхар	Суна дукхайеза киншка	Билгалйинчу темина киншкаш харжар. Билгалйина тема иййцаре йар. Текстан реклама хІоттор.

			Хаттаршна жьопаш далар. Реклама йовзийтар. Хетарг довзийтар.
2	Виртуалан гездар	Нохчийн Республика – сан хьоме мохк	Презентацига хьовсар. Республикин г1аланех а, б1аьрла меттигех а болчу хаамашка ладог1ар. Къамелехь дакъалацар. Темица йог1у говзарш йешар.
2	Проектан болх	Сан доьзал	Проектан болх кхочушбархьама оьшуш йолу материалаш гул а йеш, кечйар. Билгайинчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхийаккхар а (куьйга йина киншка кечйар).
2	Йешархойн кьовсадалар	Поэзин дезде	Байташ къастош а, дагахь а йешар. Литературин меттан кепаш ларйар. Хаттаршна жьопаш далар. Байташ йешаран мах хадор. Жам1аш дийцаре дар.
3	Ловзар	Туйранин турпалхойн парад (болам)	Ловзарехь дакъалаца. Педакарш кхочушдар. Хаттаршна жьопаш далар. Хаттарш дар.
3	Виртуалан гездар	Киншкин истори	Книшкаш йовзар. Церан тайпанаш билгалдар. Йийцаре йар, хаттарш кечдар. Билгалйинчу темин хьокьехь ойла йар.
3	Проектан болх	Суна дукхадезачу дийнатах безамца	Проектан болх кхочушбархьама оьшуш йолу материалаш гул а йеш, кечйар. Билгайинчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхийаккхар а.

3	Йешначу говзарш тӀехь жима спектакль	Довзий вай?	Говзарш йешар. Сурт гайтарахьама ролаш харжар. Театрализация декорациш кечйар. Спектаклехь дакъалацар. Йийцаре йарехь дакъалацар.
	Жима-проект	Халкъан хьекъало боху	Проектан болх кхочушбархьама оьшуш йолу материлаш гул а йеш, кечйар. Билгайнчу темина байташ, дийцарш йаздар. Проект кхочушйар а, тергамах чекхийаккхар а.
4	Къамел	Хазалла хӀун йу?	Къамелехь дакъалаца. Проблема хӀоттийнчу хаттар тӀехь ойла йан. Хетарг довзийта. Темина дийцар а, монолог а хӀотто (кхолла).
4	Викторина	Вай а, Иалам а	Викторинехь дакъалаца. Проблема хӀоттийнчу хаттар тӀехь ойла йан. Кхоллараллин кепара тӀедахкарш кхочушдан. Хаттаршна жьопаш дала. Хетарг довзийта.
4	Къамел	Вайн къоман (халкъан) дезденош	Дезденейх лаьцначу хаамашка ладогӀа. Къамелехь дакъалаца. Хаттаршна жьопаш дала. Хетарг довзийта.

Тематически, кхоллараллин, жамгийн талламан белхийн а, проектийн а дешаран шерашца герггара барам

Литературни йешар	1 класс	2 класс	3 класс	4 класс
Кхоллараллин белхаш	0	1	1	1
Проекташ	0	2	2	2
Тематически тестах	-	0	0	0
Шеран стандартизованни талламан белхаш	-	3	3	4
Литературни йешарехула берриге а	0	6	6	7